

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ZOR GÜNLERİN FELSEFESİ

05/20

91

düşünbil

ÖZGÜRLÜK, DÜŞÜNMEKTİR

FİYATI: 14 TL

Bize hiçbir şey yapılmadı,
yalnızca tam bir hiçliğin içine koyulduk;
çünkü bilindiği gibi dünyada hiçbir şey
insan ruhunu hiçlik kadar baskı altına alamaz.

Stefan Zweig

düşünbil

AYLIK FELSEFE DERGİSİ

YIL 14 / SAYI 91 / MAYIS 2020

İmtiyaz Sahibi

Düşünbil Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
adına Olcay Yılmaz

Sorumlu Yazı İşleri ve
Genel Yayın Yönetmeni
Olcay Yılmaz

Yayın ve Çeviri Editörü
Cemre Yılmaz

Görsel Yönetmen
Olcay Yılmaz

Reklam ve Halkla İlişkiler
info@dusunbil.com
www.dusunbil.com/reklam

Abonelik İçin
www.kitapbahane.com

Abonelik: dusunbil.com/abonelik
Kitap/Dergi Satış: www.kitapbahane.com
Web: www.dusunbil.com
E-posta: bilgi@dusunbil.com
WhatsApp: 03129267260

ISSN: 1309-3304
Yaygın Süreli Yayın

Yönetim Adresi: Remzi Oğuz Arık Mah.
Büklüm Sok. No: 47/3
Çankaya / Ankara - Türkiye

Baskı

OFSET FOTOMAT
İvedik Org. San. Sit.
2271 Cad. No:17 İvedik / ANKARA
Tel: 0.312 395 37 38

Basım Tarihi: 30 Nisan 2020

Makalelerde dile getirilen düşüncelerden ve kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Düşünbil'de yayınlanan yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın internet dahil herhangi bir yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Editörden

Dünya olarak garip/tuhaf günlerden geçiyoruz. Neredeyse tüm ülkelerin sosyal/ekonomik eksenini oynadı ve küresel çapta bir tehdidin boyutlarını hep birlikte gözlemliyoruz. Özellikle de ekonomik ve toplumsal sonuçların yanında varoluşumuzu, özneliğimizi etkileyen bir salgınla hep birlikte başa çıkmaya çalışıyoruz. Elbette çarklar dönmeye ve sistem işlemeye devam ediyor. Ama bazı değişimlerin olacağı da kaçınılmaz gibi gözüküyor. Bundan sonra ne olacağını bilmiyoruz. Yeni bir virüs çıkar mı, gıda sorunu yaşar mıyız, doğanın dengesine dair bir gelişme olur mu gibi soruların yanıtlarını bir veya birkaç yıl içinde hep birlikte göreceğiz.

Bu önemli günlerde Düşünbil Dergisi olarak gündemin yoğun sorunsallarını felsefi bakış açısıyla dergiye taşımak istedik. Her şeyin üzerine konuşabildiğimiz gibi salgın ve getirdikleri üzerine de konuşabiliriz dedik ve elinizdeki bu sayıyı çıkarmaya karar verdik. Elbette zor zamanlar yaşadık ve yaşıyoruz. Zor zamanlarda felsefe yapmak bizim için de kolay olmadı ve yoğun bir çalışma ile bu sayıyı sizlere ulaştırabildik.

Sosyal medyadaki salgınla ilgili yazı çağrımıza oldukça fazla geri dönüş aldık. Birçok akademisyen ve yazardan mailler aldık. Çağrımıza ses veren ve bize salgınla ilgili yazı gönderen herkese teşekkürler. Ama hepsini yayınlama durumumuz maalesef yok. Sizler için dergiye ve içeriğe uygun yazıları derlemeye çalıştık. Umarız bu zor zamanlarda küçük de olsa sizlere katkımız olmuştur.

Keyifli okumalar...

Olcay Yılmaz

/dusunbildergisi

@dusunbildergisi

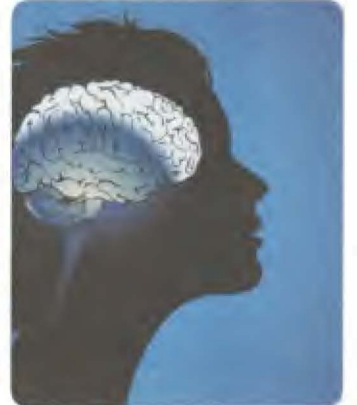
@dusunbildergisi

/dusunbildergisi

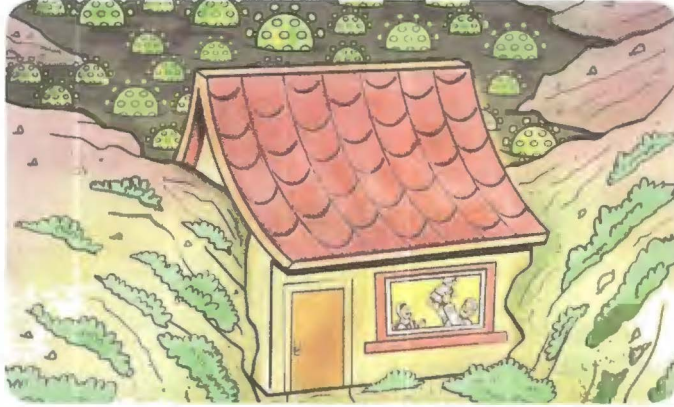
KAPAK

- 04** Korona Zamanlarında Kapanma:
İçerisi ve Dışarısını Yeniden Düşünmek
Saim Can Beritan
- 08** Metropolün Bağlamsal Bir Okuması:
Covid-19 ve İzlenimler
Berk Erdem
- 11** Ulu Şef Seattle'dan Žižek'e...
İnsan ve Virüs
İlkay Tuzcu Tıgılı
- 15** Korona Günlerinde Varoluşumuzla
Yüzleşmek ve Birlikte Var Olmaya Davet
Yeliz Bahadır
- 19** Benlik ve Hakikatin Oyun Bozumu:
Pandemi/Covid-19
Servan Sarihan
- 23** "Ölüme Karşı Koyacak Bir Bitki Yok":
Tarihteki Salgın Hastalıklarla Mücadelede
Tüketim Maddeleri
Ceren Bozkurt
- 26** Sosyal Medyada Maskesiz Dolaşmayın!
Tahsin Eren Sayar
- 30** Düalizm Hâlleri
Berkay Coşkun
- 34** Kılıksızlık Senfonisi
Mert Aldemir
- 37** "Zihinsel Bir Ölüm" ve "Katip Bartleby":
Bir Problem Olarak Korku
Ezgi Can
- 41** Yeni Zihin Felsefesi
Engin Erkiner
- 46** Felsefe Dünyası

KORONA ZAMANLARINDA KAPANMA: İÇERİSİ VE DIŞARISINI YENİDEN DÜŞÜNMEK

SAİM CAN BERİTAN*

Bakış açısı düşüncenin mekânıdır.

László F. Földényi – *Yaşayan Ölümün Mekânları*

Madem karantina zamanlarındayız, o hâlde Le Corbusier'in "Bir Mimarlığa Doğru"da sarf ettiği o meşhur sözü hatırlayarak başlayalım: "Dışarı da-ima içerisidir."⁽¹⁾ Karantina, aslında görebilmek için iyi bir fırsat, hem içeriği hem de dışarıyı... Görmek ama neden? Le Corbusier için görmek var olabilmektir.⁽²⁾ Yani var olmanın belirleyicisidir görmek. Çünkü eyleme (praksis)⁽³⁾ geçebilmek için – Le Corbusier'in ifadesiyle yaratmak – önce görmek gerekir.⁽⁴⁾ Peki insan nasıl görür? Le Corbusier'den devam edecek olursak yanıt çok açıktır: Evvela ikamet etmek.⁽⁵⁾ İngilizce'de buna *dwelling* deniyor, Almanca'da ise *bauen*. *Bauen*'i, *dwelling*'ten ayıran anlamsal bir derinlik var. Bu sözcük aynı zamanda inşa etmek (*building*) anlamına da geliyor. Richard Sennett, 2018'de yayımladığı "Building and Dwelling"⁽⁶⁾ adlı kitabında her iki sözcüğün aynı anlamı taşıdığını, ancak modern zamanlarda bunların anlamsal olarak ayrıştığını dikkat çekiyor.⁽⁷⁾ R. Sennett'in sözünü ettiği bu anlamsal kopuş, yine yazara göre etimolojik bir daralmadan ziyade sosyolojik bir daralmanın görü-

nümü esasen. Martin Heidegger de 1950'li yıllarda *bauen*'in anlamsal erozyona uğradığını, oturmak ile inşa etmek eylemsellikleri arasındaki hassas denge- nin inşadan yana bozulduğunu ifade etmiştir. M. Heidegger'e göre amaç olması gereken oturmak fiili araçsallaşmıştır. Yani insan yine M. Heidegger'den referansla oturmak için inşa eden değil, inşa ettiği için oturan bir varlığa –negatif manada– evrilmiştir.⁽⁸⁾ Öyleyse; asıl olarak işlemek/yetiştirmek manasına gelen kültür (*culture*) sözcüğünün kökeni olan *colere*'nin (Lat.); ikamet etmek, yerleşmek, oturmak anlamları, günümüze neden taşınamamış olabilir? Le Corbusier'e dönecek olursak görmek onun için nasıl ki var olmanın koşuluysa oturmak da M. Heidegger için öyle... Bununla birlikte; görmek ve oturmak, var olabilmek için zorunlu eylemler olsa da yeterli değildir şüphesiz. O hâlde soruya şimdi yanıt vermek gerekirse, noksan olan düşünmektir. Hannah Arendt'e göre düşünmek, en temel iki zihinsel vasıftan – diğeri muhakeme– biridir. H. Arendt, anlamın ancak düşüncede zuhur edebileceğini söyler.⁽⁹⁾ Demek olu-

* Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

yor ki yalnızca fiziksel bir ihtiyaç olarak oturmayız, düşünmek için de otururuz.

Şimdi başa dönersek, bazı ülkelerin yeni yılın ilk günlerinde, ülkemizde ise Mart ayının ortalarında gündelik hayatın majör bileşeni olan Koronavirüs ile tanışması⁽¹⁰⁾ ve akabinde meydana gelen sosyolojik kapanma hâli; Le Corbusier ve M. Heidegger'den hareketle; oturmak, görmek, düşünmek üçlemesi bakımından Antik Yunanlıların *kairos* dedikleri "yararlanılması gereken fırsat" olarak değerlendirilebilir.⁽¹¹⁾ Kökeni itibarıyla -Eski Türkçede (tüş)-oturmak, durmak, duraksamak, ara vermek anlamlarına gelen düşünmek (düş)⁽¹²⁾ için iyi bir fırsat karantina. Türkçe'de; "hele otur bir soluklan" şeklinde ifade edilen yerleşik bir deyim var bilindiği üzere. Bu sakinleşmekten öte düşünmeye sevk eden bir söyleyiştir. Yukarıda değinildiği üzere oturma eylemi salt fiziksel davranış biçimi değildir, aynı zamanda zihinseldir de... Bu demek oluyor ki oturma eylemi ile birlikte düşünmeye başladığımız için sakinleşiriz aslında. Oturup soluklanmaktan kasıt meseleyi olurluna bırakmak değil, aksine mesele hakkında sağlıklı düşündürmektir. İlginçtir ki sağlık sözcüğünün türetildiği sağ kökü Eski Türkçede yine düşünmek anlamına gelmektedir.⁽¹³⁾ İşler veyahut şeyler istenildiği gibi gitmediğinde; "ne yapalım sağlık olsun" denilmesi bundandır. Bu aslında o şey her neyse niye ol(a)madığı üzerine düşünme tavsiyesidir. Sağlık, düşünme eylemine itibar etmektir. O hâlde her işin/şeyin yani yapma-etmenin başı düşünmek değil midir? Bu minvalde şimdilerde tecrübe ettiğimiz ve birçoğumuz için yeni bir zamansallık ve mekânsallık biçimi anlamına gelen karantina zamanları, özellikle de epeydir uzak kaldığımız içerisi ve anlamakta güçlük yaşadığımız dışarıyı için -tekrar etmek gerekirse- bir fırsat elbette...

İçerisi-dışarıyı dikotomisi, Platon'un *Devlet* kitabında geçen meşhur mağara alegorisinden⁽¹⁴⁾ bu tarafa ayırt edici bir mesele olarak anlamlandırılmaya çalışıldı hep. Bu bağlamda aslen görmek anlamına gelen teori (*theōria*)⁽¹⁵⁾ sözcüğünün temelini Antik Yunan'a uzanması elbette tesadüf değil. Platonik anlamda aydınlanmaya tekabül eden teori, düşünce temelli bir eylemsellik. Bu kuşkusuz dışarıyı anlamak (hakikat) için bir gereklilik daha ziyade. Tiyatro (*theatron*) ile teori arasında da etimolojik ve anlamsal bir bağ var. Tiyatro da tıpkı teori gibi en temel anlamda görebiliyor olmaktadır.⁽¹⁶⁾ Aralarındaki ayrışmayı belirleyen ise içerisi ile dışarıyı arasındaki sınırdır. Tiyatro içerisi, teori ise dışarıyı içindir...

Wittgenstein, sınır(lar)ın, içerisinden çok dışarıyı göstermesi bakımından var olduğunu söyler.⁽¹⁷⁾ Genişleyebilmenin (özgürlük) ölçütü budur. Aksi takdirde daralma (tahakküm) kaçınılmazdır. R. Sennett özellikle "Kamusal İnsanın Çöküşü"nde, içerisi ile dışarıyı arasındaki dengenin önemine değinir bu bağlamda. R. Sennett'in anahtar kavramları özel ve kamusaldır. R. Sennett'e göre özel ile kamusal arasındaki hassas denge insanın varoluşu açısından hayati öneme sahiptir. Bu dengenin tahribatı sosyolojik insandan önce psikolojik insan üzerinden etkisini gösterir.⁽¹⁸⁾ Öyleyse içerisi ile dışarıyı arasındaki denge, R. Sennett'ten referansla bir tür sosyo-psikolojik dengedir. *Mekânı Yaratmak* kitabının yazarı Jeniffer M. Groh, dengenin fiziksel bir duyu olduğu kadar düşünsel olduğuna da vurgu yapar.⁽¹⁹⁾ Antik Yunanlıların *sophrosyne* dedikleri şey tam olarak budur: zarıflık, erdem ve denge.⁽²⁰⁾

Le Corbusier'de içerisi ve dışarıyı, R. Sennett'te özel ve kamusal olarak olarak ifadelendirilen ve ortak şekilde mekânsallık ihtiva eden bu kavramlar, Zygmunt Bauman'da ise zaman ve mekân biçiminde

İllustrasyon Kaynak: ultimedia.scmp.com

vücut bulur. Z. Bauman, David Harvey'den referansla özellikle de küreselleşmenin etkisiyle zamanın ve mekânın algılanış biçimlerinin derinden dönüştüğüne dikkat çeker. Z. Bauman bu kapsamda zaman-mekân sıkışması kavramına atıf yaparak, her iki olgunun sanılanın aksine bir araya gelmediğini bilakis ayrıştığına vurgu yapar.⁽²¹⁾ R. Sennett'in özel-kamusal ekseninde altını çizdiği denge bozumunun bir benzeri Z. Bauman'da zaman-mekân ekseninde kendisini gösterir. Z. Bauman bu bozulmayı yukarıdakiler ve aşağıdakiler olarak yaptığı sınıflandırma üzerinden anla(t)maya çalışır. Z. Bauman'a göre yukarıdakiler zaman içinde, aşağıdakiler ise mekân içinde yaşar.⁽²²⁾

Z. Bauman'ın uzak yurt sakinleri⁽²³⁾ olarak nitelendirdiği mekân içinde yaşayan aşağıdakilerin maruz kaldığı salgın hastalıklar, dünya için yeni bir durum olmadığına göre; Koronavirüs sebebiyle ortaya çıkan bu küresel korku

ne anlama geliyor olabilir? Z. Bauman'dan yola çıkarak söyleyecek olursak bu korku daha çok yukarıdakilerin korkusudur. Çünkü bu salgınla birlikte aslında mekândan azade olunamadığı görülmüştür. Mehmet Ali Kılıçbay bu şaşkınlık halini; "gülmek başkasıdır, ağlamak ise kendine..." sözleriyle betimler. M.A. Kılıçbay'a göre ötekinin başına gelen kötü şey bizim başımıza gelmiyorsa gülünçtür, diğer türlü trajedi...⁽²⁴⁾

Herkesin kendisine ağıladığı tüm bu yaşananları D. Harvey, "Korona Günlerinde Anti-Kapitalist Siyaset" başlıklı yazısında, bir sistem tıkanıklığı olarak tanımlıyor.⁽²⁵⁾ Z. Bauman'ın ifadesiyle ise küresel çaplı bir düzen yokluğu. Yani planlanmamış, kendiliğinden olanlar karşısında modern insanın çaresizliği.⁽²⁶⁾ László F. Földényi, insanın kusursuz düzende hayat bulamayacağını söyler. Bu iyi tarafı olarak görülebilir. D. Harvey ise "On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu" kitabında,

savaş ve salgın gibi küresel hadiselerin sistemin kendisi için fırsat olabileceğini, sermayenin yeniden üretimi ve dağıtımını konusunda mutlak adaletsizliklerin yaşanabileceğinin altını çizer.⁽²⁷⁾ Bu ise kuşkusuz kötü senaryo.

R. Sennett "Gözün Vicdanı"nda, içerisi ile dışarıyı arasındaki bu denge doğrultusunda mekânsal bir müdahaleye işaret eder. R. Sennett, Orta Çağ ile birlikte kent sözcüğünün iki kökeninden biri olan *civitas*'ın (*city*), -bir diğeri- *urbs* (*urban*) tarafından, bir nevi karantinaya alındığına dikkat çeker.⁽²⁸⁾ R. Sennett'in burada *civitas*'la kastettiği şey insandır. R. Sennett'e göre salgınların insan açısından belirleyici olan üç boyutu vardır: psikolojik, sosyolojik, politik. Bunların tamamı insan üzerinde derin boşluklar oluşturur. R. Sennett, bu boşlukları ancak yerimizi bulmaya çalışarak doldurabileceğimizi söyler. R. Sennett, böylesi durumlar için ideal zihinsel ve bedensel işleyişi şöyle şematize eder:⁽²⁹⁾ görmek, düşünmek, yapmak (*poiesis*).

Dipnotlar ve Kaynaklar

- (1) Le Corbusier (1985). *Towards, A New Architecture*. New York: Dover Publications, s.177,181.
- (2) Beatriz Colomina (2017). *Mahremiyet ve Kamusalılık*. İstanbul: Metis Yayınları, s.296.
- (3) Bilinçli insan davranışı. Bu bakımdan yapmak manasına gelen *poiesis*'le benzerlik gösterir. Aralarındaki temel farklılık *praksis*'in kamusalılığıdır. Aristoteles'e göre gerçek bir mutluluğa (*eudaimonia*) *poiesis* ile değil, ancak *praksis* ile ulaşılabilir.
- (4) Colomina. *Mahremiyet ve Kamusalılık*, s.296.
- (5) Colomina. *Mahremiyet ve Kamusalılık*, s. 319,329.
- (6) Eser henüz Türkçeye çevrilmedi.
- (7) Richard Sennett (2018). *Building and Dwelling*, London: Penguin Books.
- (8) Martin Heidegger (1996). "İnşa Etmek, Oturmak, Düşünmek". Olcay Kunal (çev.). *Cogito*, Sayı 8, s.67-70.

- (9) Hannah Arendt (2018). *Zihnin Yaşamı*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.34,84.
- (10) Google Trends verilerinden yararlanılmıştır.
- (11) Isabella Tondo (2018). Zaman ve Ölçümü. Umberto Eco (ed.), *Antik Yunan* içinde. İstanbul: Alfa Kitap, s.290.
- (12) Sevan Nişanyan (2018). *Nişanyan Sözlük: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. İstanbul: Liber Plus Yayınları, s.207.
- (13) Nişanyan. *Nişanyan Sözlük: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, s.726.
- (14) Bkz: Platon, *Devlet*, VII.
- (15) Özgüç Orhan (2018). "Terimlere Dair Açıklama". *Politika (Aristoteles)* içinde. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, s.127.
- (16) Richard Sennett (2014). *Ten ve Taş*. İstanbul: Metis Yayınları, s.49.
- (17) Ludwig Wittgenstein (2001). *Tractatus Logico-Philosophicus*. 2nd Edition. New York: Routledge, 4.115.
- (18) Richard Sennett (2016). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (19) Jeniffer M. Groh (2019). *Mekân Yaratmak*. İstanbul: Metis Yayınları.

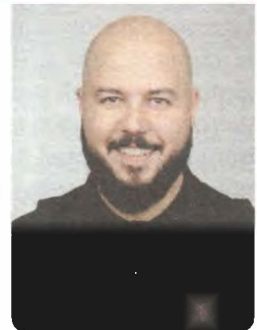
- (20) Richard Sennett (2013). *Gözün Vıcdanı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.14,24.
- (21) Zygmunt Bauman (2018). *Küreselleşme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.8.
- (22) Zygmunt Bauman. *Küreselleşme*, s.106-109.
- (23) Zygmunt Bauman. *Küreselleşme*, s.93-95.
- (24) Mehmet Ali Kılıçbay (2004). *Soytarı Gülmez Sırtır*. Ankara: İmge Kitabevi, s.31-35.
- (25) David Harvey (2020). "Anti-Capitalist Politics in the Time of COVID-19". *Jacobin*. <https://jacobinmag.com/2020/03/david-harvey-coronavirus-political-economy-disruptions>
- (26) László F. Földényi (2020). *Yaşayan Ölümün Mekanları*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- (27) David Harvey (2014). *Seventeen Contradiction and the End of Capitalism*. New York: Oxford University Press.
- (28) Richard Sennett. *Gözün Vıcdanı*, s.25,26.
- (29) Richard Sennett, *Gözün Vıcdanı*.

YAZAR

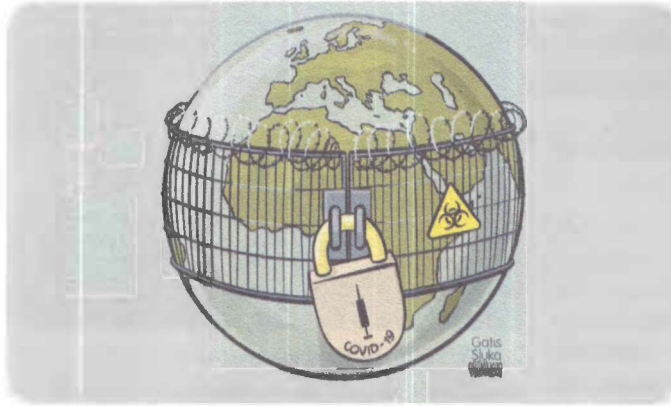
Sosyolog, akademisyen. Araştırma alanları; sosyoloji, siyaset ve şehir-cilik alanlarında sürdürmektedir. Spesifik olarak ise; kamusal, zaman-mekân felsefesi, sinemada zaman-mekân, mutluluk, kentsel/yerel siyaset, kent sosyolojisi konularında çalışmaktadır.

SAİM CAN BERİTAN

METROPOLÜN BAĞLAMSAK BİR OKUMASI: COVID-19 VE İZLENİMLER

BERK ERDEM

Modernite'nin ilk sosyoloğu ünvanını alan Georg Simmel, konumuzun da özelinde, üzerine düşündüğü metropol hayatını detaylı olarak analiz etmiştir. Onun topluma bakışı daha mikro düzeyde metropol gibi büyük toplumsal bir birlikteliği sosyo-psikolojik açıdan da incelemeye tabi tutmuştur. Gündelik yaşamın koşuşturmacası, ekonomik alanla birlikte kültürel alana da yayılmış bir niteliktedir. Toplumsal alandaki etkileşimlerimiz tinsellikten yoksun bir biçime hapsolmuş durumdadır. Simmel'e göre "Dünyadan bezmişlik (blasé) tavrı kadar metropolle doğrudan doğruya bağlantılı ruhsal bir fenomen yoktur belki de" (Simmel, 2009: s. 321). Metropoldeki bu hızın ve izlenimlerin temeli para ekonomisi ile bağlantılıdır. Metropollerin üretim ve tüketimdeki bu sürekli gelişimi, kendini tinsel hayatta bireylerin umursamaz tutumlarında gösterir. Özne kendini sürekli akan bir izlenimler alanında bulur. Her karşılaşma bir izlenimdir ve izlenimlerin olağanüstü hızlanması, metropol insanını bilinç düzeyinde fazlaca uyarılmaya ve sonucu olarak da günlük yaşamda belli bir kayıtlı

sızlık haline iter. Artık tüm ilişkiler öznenin karşısında bir nesne olarak yer almaya başlar. Doğayla girdiğimiz ilişkiler pragmatist bir biçime dönüşmüş ve tarihsel olarak 18. yüzyıl Fransız devrimi ile benimsenmiş Descartesçı cogito, tam da doğa ve insanın düalist bir bölünmeye geçişinin habercisi olmuştur. Zamanla bu cogito, Freud tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Çünkü rasyonel olarak nitelenen insan, uygarlığa baktığımızda Aydınlanma felsefesinin karşıtı bir duruş kazanmıştır. Doğanın tahakküm altına alınması, özgürlükçü düşüncelerin ardındaki bilinçdışı arzuların kendini ifade edebildiğinde açığa çıkması gibi durumlara olanak vermiştir. Freud'a göre, "Gerçekten faydasız hatta tümüyle gereksiz olan şeylerle uğraştığını gördüğümüzde de, örneğin sanayileşmiş bir şehirde temiz hava depolarını ve oyun alanı olarak insanlara gerekli olan parkları ve çiçek bahçelerini, balkonlarda saksılarda yetişen bitki ve çiçekleri gördüğümüzde, bunları sanki şimdi ilk savımızı çürütmek istiyormuş gibi bir uygarlaşma işareti olarak kabul ediyoruz" (Freud, 2015: s. 33-34).

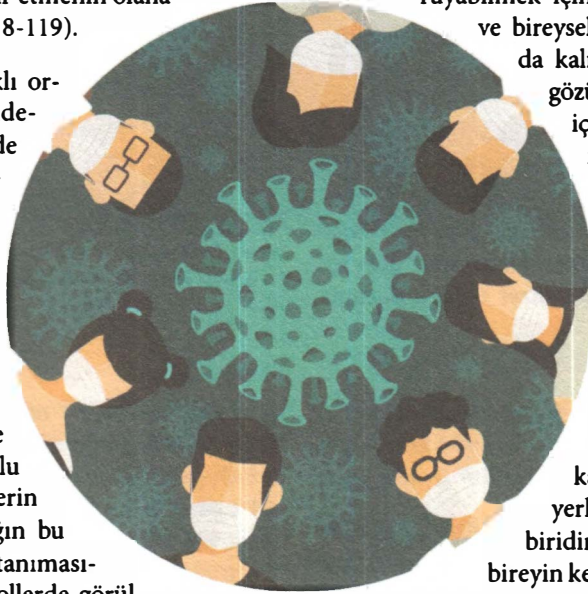
Birey ne kadar yabancılaşırsa kendine o kadar yapay bir gerçeklik inşa etmeye başlamaktadır. Edindiği pahalı araç-gereçlerden takındığı bedensel tavırlara kadar sayısız farklılaşma formunun hepsi de yabancı bireyin kendine inşa ettiği illüzyonu gözler önüne sermektedir. Biriktirme, sahip olma, satın alma, köleleştirme, tahrip etme ve emretme gibi arzular işte tam da bahsettiğimiz irrasyonel tarafın ağır bastığı öznenin edimlerinden bazılarını oluşturur. Peki izlenimler bize ne sunabilir? Metropolün izlenimleri mevcut yapı hakkında bize ne söyler? Baker'e göre "...Simmel'in metinleri, ...çok ufak tefek olayların ve etkilerin kent yaşamındaki hafızayı nasıl biçimlendirdiğini ya da etkilediğini tartışmaya çalışıyor. Yalnızca tartışmaya çalışmıyor, aynı zamanda bunu hissettirmeye çalışıyor ve hissettirmek de zorunda. Bu izlenimlere başvurmak dışında, başka türlü kent yaşamının yapılarını tasvir etmenin olanağı yok" (Baker, 2018: s. 118-119).

2019 yılında Çin kaynaklı ortaya çıkan Covid-19 pandemisi dünyanın genelinde yayılmaya devam etmektedir. Bulaşma ihtimali yüksek olan bu virüs, özellikle dünyanın en kalabalık metropollerinde bireylerin etkileşimleriyle geniş bir dağılım haritasına sahiptir. Bireylerin enfekte olmasının en kolay yolu da bulunduğu metropollerin yapısı itibarıyla kalabalığın bu sürekli aktifliğine imkan tanımasıdır. Covid-19'un metropollerde görülmeye başlaması bireylerin toplum içerisindeki etkileşim pratiklerinde değişim meydana getirmiştir. Dijital medya veya direk kendimiz gördüğümüz üzere ben ve öteki ayrımı daha da keskinleşmeye başlamıştır. "Bir kitlenin fiziksel yakınlığı, insanları kolay etkilenebilir hale getirir ve onların basit fikirleri izlemeleri, düşüncesiz, duygusal eylemlere girmeleri ihtimalini artırır" (Ritzer ve Stepnisky, 2018: s. 169). İnsanların kendi ihtiyaçlarını temin etmeye çalışırken birbirlerinin hakkını hiç çekinmeden gasp ettiğini görmekteyiz. Günlük izlenimlerimizde banka kuyruklarını, alışveriş ürünlerinin hızla evlere taşındığını, neo-liberal düzendeki mal veya hizmetlerin kriz dönemine özgü olarak ücretlerinin fırlamasını veya yapılan hırsızlıklara günden güne aşına hale gelmekteyiz. Tinsel boyutta ise tahammülsüzlük, bıkınlık ve kayıtsızlık gibi tutumlar hala karşımı-

za çıkmaktadır. Toplu taşıma araçlarında bireyler kendileri için alacakları önlemler dışında, birbirlerine sağlık açısından bir düşman şeklinde bakmaya başlamışlardır. Çünkü karşı tarafın ne yapabileceği bilinebilirliğin ötesinde konumlanmaktadır. Fazlaca bireyselleşen ve kendini toplumsallıktan soyutlayan insan bir o kadar da kendi içerisinde özgürleşmiştir. Fakat bu özgürlük gerçeklik ve toplumsallık alanından zihinsel hayatta kapana kısılmış bir özgürleşmedir. Öteki bilmecesi burada her zaman bir kaygı kaynağı halinde kendisini zihne sunmaktadır. Dijital alandaki sosyal pratiklere baktığımızda ise birey kendisini ötekine fazlasıyla gösterme çabasıdadır. Ev içinde yaptığı etkinlikler, kendi bedenini öne çıkaran fotoğraflar veya zekasını belli eden entelektüel içerikleri paylaşma sunması bunun göstergeleridir. Simmel'e göre, "Öyle ki bireyi, kişiliğinin özünü koruyabilmek için, sahip olduğu biricikliği

ve bireyselliği öne çıkarmak zorunda kalır: Hatta kişiliğinin kendi gözünde farkedilir olabilmesi için bile, bu kişisel unsur abartmak zorundadır" (Simmel, 2015: s. 109).

Covid-19 ile bu kişiliğin farkedilmesi daha da abartılı bir biçime bürünmüştür. Bunların yanı sıra bireysel bazı izlenimlere de aşına olmaktadır. Tıbbi malzemelerin ve çöplerin sokaklarda gelişigüzel şekilde yerlere atılması bunlardan biridir. Sağlık tedbirleri sadece bireyin kendi tedbiri içerisinde gibidir. Toplumsal alanın sanki bir savaş alanı olduğu izlenimini vermektedir. Devletlerin sosyal alanı kontrol etme işlevlerinde de insanların yasakları çiğneme davranışlarında bulunduklarını görüyoruz. Özellikle yasağın keskin hatlarla sınırlı olmadığı ülke ve bölgelerde insanlar dışarıda gereğinden fazla bulunmaktadır ve virüsün yayılım riski bu yönden artmaktadır. Kapanan işletmelerin bazıları illegal olarak açılmakta ve buralarda insanların biraraya geldiklerine rastlanmaktadır. Tüm bu izlenimlerden günümüz uygarlığındaki bireyin yabancılaşma boyutunu analiz etmenin yanında yapısal anlamda da yabancılaşmayı üreten dinamiklere ulaşmaktayız. Özellikle para ekonomisinin insanların geçimlerinden de öte biricik nesneleri haline gelmesini ve bu suretle tinsel hayatta da bireylerin birbirlerini kar/zarar boyutunda birer nesneye indirgediklerini gör-

mekteyiz. Her alanda salt rasyonelleşme, insan ilişkilerini de piyasavari bir yapıya büründürmektedir. Weber'e (1921) göre, "Bürokratik rasyonelleşme... O ilk olarak maddi ve toplumsal düzeni ve onlar aracılığıyla, araçlar ve amaçların rasyonel belirlenimi yoluyla uyum koşullarını değiştirerek, insanları değiştirir" (akt. Ritzer ve Stepnisky, 2018: s. 136). Günümüzdeki virüs salgını, kapitalizmin, içinde erittiği bireylerin emek gücüne ne kadar bağımlı olduğunu göstermektedir. Sermaye, onu oluşturan emekçiler olmadığında rasyonel bir biçimde oluşturulamayacak bir duruma gelmektedir. Özellikle gelişmemiş veya yarı-gelişmiş ülkelerde krize rağmen önlemlerin kapitalist sermaye tabanlı koyulması, rasyonel olarak bahsedilen uygarlığın tam tersi olarak irasyonel yanlarını önümüze sermektedir. Sermaye bakımından alt konumdaki sınıflar kriz dönemine rağmen çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Yabancılaşma, artık en temel ihtiyaçlardan olan hayatta kalma ve güven gibi ihtiyaçların doyurulamamasıyla başlamaktadır. Ve bu durum Bourdieu'nün "habitus" adını verdiği, bireyin bilincinde bile olmadığı fakat dünyayı sınıfsal konumuyla gördüğü bir bakış açısıyla içselleştirilerek, kendini toplum içerisinde yeniden üretmektedir. Bourdieu'ye göre "Fırsatlar ile engellerin, habitusun yatkınlıklarının ilk defa içselleştirildiği koşullarla çok benzer olduğu durum-

larda, habitus mevcut yapılara tekabül eden pratikler üretmeye meyledecektir. Bu, toplumsal yeniden üretim anlamına gelir" (Swartz, 2011: s. 294). Yani salgınlar, insanlık tarihinde çeşitlense de salgının sonunda yabancılaşma formu aralıksız olarak devam etmektedir. Döneme özgü salgınlar yerini yenilerine bıraktığı gibi yabancılaşma da kendisini yeni bireylerde göstermek üzere yeniden üretilmektedir. Covid-19 pandemisi, yabancılaşmanın hem bireydeki hem de toplumsal alandaki diyalektik şeklini, içeriğine özgü farklarla ortaya koymaktadır. İzlenimlerimiz de bunu doğrular niteliktedir. Doğayla insanı ayırdığımız sürece de bu devam edecek gibi gözükmektedir.

Kaynakça

- Baker, U. (2018). *Sanat ve Arzu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Freud, S. (2015). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. (A. C. İdemen, Çev.). İzmir: Cem Yayınevi.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2018). *Sosyoloji Kuramları*. (H. Hülür, Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.
- Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*. (A. Artun, Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. (E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

YAZAR

BERK ERDEM

Araştırma alanları psikanaliz, sinematografi ve duygular sosyolojisidir. Fenomenoloji ve imge kuramına merak duymaktadır. Günlük hayatta sinematografik yapımlarla uğraşan yazar, imgenin insanları özgürleştirici yanlarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Hobi alanlarında rap tarzında müzikleri üretmek ve söylemek önemli bir yere sahiptir.

ULU ŞEF SEATTLE'DAN ŽIŽEK'E... İNSAN VE VIRÜS

İLKAY TUZCU TIĞLI*

Yalnızca birkaç ay önce Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan bir virüs başta tıp bilimi olmak üzere psikolojiden sosyolojiye, dinden felsefeye, ekonomiden politikaya, hemen hemen her alanın konusu oldu. Şu ana kadar hayatlarımızda var olan öznel ya da nesnel "gerçekliklerimizi" bir bıçak gibi kesip attı ve olanca iri cüssesiyle gelip insanlığın göğsüne bir kaya gibi oturdu. İnsanlık bir süredir bu kayayı göğsünden atıp ayağa kalkmak için mücadele veriyor. Yaşadığımız bu zorlu süreç, içinden ne çıkacağını bilmediğimiz bir yumurtaya ku- luçkaya yatmak gibi.

Aristoteles diğer canlılarda olmayan, "hareketin, düşüncenin, yargının" (1) ve "algılamanın" (2) ilkesi olan, insana özgü bir ruh biçiminden bahseder. Bugün, düşünen ve eyleyen varlıklar olarak, geleceğin nasıl olabileceğini ya da olması gerektiğini konuşuyoruz. Şu anki gerçekliğimizin bize dayattığı koşullar altında görüntülü dijital görüşmelerimiz, sosyal medya paylaşımlarımız, televizyonlarımız, radyolarımız, internet yayınlarımız, basılı kaynaklarımız

her bir koldan çalışıyor ve akıl yürütüyor. Bu yazı da tam olarak böyle bir ruh biçiminin duyduğu ihtiyaçla bir akıl yürütmeyi hedefliyor.

1800'lü yıllarda yaşamış bilge bir Kızılderili Şef Seattle'ın insan ve "Yeni Dünya" düzenine karşı duruşu ve günümüz Marksist düşünürlerinden Žižek'in felaket sonrası hayat öngörüsü yazımın odak noktası. Bu sebeple, öncelikle Ulu Şef Seattle'ı kısaca tanıtmamızın önemli olduğunu düşünüyorum. Duwanish ve Suquamish halklarının Kızılderili reisi Şef Seattle, o yıllarda dönemin ABD Başkanı Franklin Pierce'in Kızılderili halkından toprak istemesi ve karşılığında onlara huzurla yaşayacakları bir alan bırakma vaadi karşısında ona sunduğu bir mektupla adını tarihe yazdırır. Şef Seattle, Port Elliot kampında çeşitli halklarla büyük bir konuşma yapar. Bu konuşma Kızılderili halkını hiç tanımayan çevirmenlerce bizlere aktarılır ve Dr. Henry Smith tarafından iki yıl süren bir çalışma sonucu kayda geçirilir. (3) Bu insanın içine işleyen şiirsel ve felsefi metin, bugün yüzleştığımız gerçekliği derinden anlamamız ve inşa

* Dr. Öğretim Görevlisi, Özyeğin Üniversitesi

edeceğimiz yeni bir geleceğin neler getirebileceği konusunda fikir ve eylem sahibi olabilmemiz için adeta bir insanlık öğretisi niteliğindedir.

Ulu Şef Seattle mektubunda beyaz adamı ve onun tabiata karşı tutumunu sorgular: Beyaz adam toprağı ve gökyüzünü alınıp satılacak, işlenecek, yağmalanacak “şeyler” olarak görür ve istediğini elde ettiğinde yeni serüvenlere atılır. Hâlbuki Kızılderililer için toprak, anne; gökyüzü ise onun kardeşidir. Bu içkinlik ve akrabalık bağı bu kadarla da kalmaz... “Güzel kokan çiçekler bizlerin kız kardeşleridir; geeyik, at, büyük kartal... Bunlarsa erkek kardeşlerimiz... Kayalık tepeler, çayırlardaki ıslaklık, tayın vücut ısısı ve adam... Hepsi aynı aileye aittir.” (4) Ulu Şef Seattle’ın bu sözleri zihinlere şu soruları getirir: İnsan hala bu bütünün bir parçası mıdır? Hala dünyadaki tüm doğal varlıkları, bir taşı bile kendine denk görecekt kadar mütevazı olabilir mi?

Medeni uygarlıklarda, tabiatla akrabalık bağlarını çoktan koparan insanoğlu bugünlerde evinde oturmuş, eli kolu bağı bir yabancılaşmayı tecrübe ederken, bir taraftan da yaşamın anlamını sorguluyor. Dünü özleyip, yarının hayalini kuruyor. O halde Ulu Şef Seattle’ın dediğı gibi “İnsan eğer bir kuşun yalnız başına ağlayışını veya su birikintisi etrafında tartışan kurbağaların seslerini dinleyemezse, yaşamın bir anlamı kalır mı?”. (4) Kuşkusuz modernite ve çağdaşlık keyif ve haz denen kavramların içini artık

başka türlü dolduruyor. Ancak yine de bir an önce kavuşulması beklenen kalabalık sofralar, coşkulu kutlamalar, keyifli seyahatler, konserler, festivaller ucundan kıyısından tabiata değmiyor mu? Yaklaşan yazı öngöremeyerek, birçoğumuz, tuzlu suların tenimizi yaktığı, güneşten gözlerimizin kamaştığı, kızgın kumlarda uzanıp kendimizi mavi denizlere bıraktığımız, bir ağacın gölgesinde oturup serinlediğimiz, ağaçların, çiçeklerin, böceklerin olduğu “başka” yerlerde bir tatilin hayalini kurmuyor muyuz? Ilık bir bahar akşamında asfaltın kenarında da olsa, sırf dışarısı diye oturduğumuz bir kafede ya da barda, iş çıkışı arkadaşımızla karşılıklı bir şeyler içmenin özlemini duymuyor muyuz?

Karantina günleri zor. Yaşadığımız bireysel ruhsal ve fiziksel yoksunlukların yanı sıra kolektif bir gelecek kaygısı da taşıyoruz. Ulu Şef Seattle’ın karşı çıktığı “Yeni Dünya” düzeni kısa zamanda kocadı ve iyiden iyiye can çekişiyor. Bu durumda insan ister istemez, çağdaş, düşünen adama kulak kabartıyor. Žižek bir yazısında, tüketim çılgınlığından uzak, boş Vuhan sokaklarında post-apokaliptik bir tecrübenin ve müsterih bir dünya görüşünün hayalini kurarken, “gerçekler nerede bitiyor ve nerede başlıyor?” sorusuna yanıt arar. (5) Teknolojik gelişimin bizi doğadan bağımsız kılarken diğer yandan, onun kaprislerine karşı daha da bağımlı hale getirdiğini belirtir. Tecrit ve karantinaların bu felaketin içinden sağ salim çıkmamıza bir faydası olmayacağını, tüm dünyanın

birlikte hareket edeceği, koşulsuz ve topyekûn bir dayanışmanın gerekliliğini vurgular.

Freud ve Lacan'a da atıfta bulunarak üst benliğin yasaklayıcı rolünün aksine, aslında zevki işaret eden olumlu emrini, bir felaket reçetesi olarak değerlendirir. Çünkü zamanın her anını değerlendirmek ve yaşamı eğlenceli kılmak kaygısıyla yaşayan insan sırtında hep bir yük taşımak durumunda kalır. O halde hayat normal seyrinde devam ederken vakitsizlikten yapamadığımızı iddia ettiğimiz şeyler şu an niçin "kaçınılmaz boğucu bir monotonluğa" dönüşür? (5) Žižek zamanın her anını yoğun bir meşguliyetle doldurmaktansa, eski mistiklerin deyimiyle geri çekilme ve salıverme anlarını (Gelassenheit) yani ölü zamanı, insanın yaşam deneyimini canlandırmak için bir gereksinim olarak görür. Bu yüzden kasıtsız da olsa karantina günlerinin en azından bazıları için "telaşlı hareketlilikten kurtulmak ve içine düştükleri tatsız durumun anlam(sızlık)ını düşünmek" gibi öngörüle-meyen olumlu sonuçlar doğurabileceğini umut eder. (5)

Açık ve kesin bir tanım yapmaksızın, geçmişte komünizm olarak adlandırılan bir ideolojinin yeni biçimiyle gerekliliğinden bahseder. Ancak bunu dile getirirken bilindik ve naif bir komünizm beklentisinden öte, insanlığı buna mecbur kılan mevcut koşulların dayattığı yeni bir sistemin ortaya çıkacağını öngörür. Beklenmedik bu salgınla birlikte, en kapitalist ülkelerin hastanelerini kamulaştırması, dev otomotiv sektörlerinin solunum cihazları, dünyaca bilinen tekstil ve bilişim şirketlerinin maske ve tulum üretmek durumunda kalması bile bunun birer kanıtı niteliğinde değil midir? İngiltere Başbakanı Boris Johnson'ın yalnızca birkaç hafta öncesine kadar savunduğu sürü bağışıklığı fikri, yerini hastalığa yakalanıp tedavi edilmesi sonucunda iki göçmen hemşireye teşekkür etme eylemine bırakmadı mı? Bugün en otokratik rejimler dahi halkla işbirliğine mecbur değiller mi?

Žižek, erk ve para sahiplerinin bile bir süre sonra izole hayatlarını devam ettiremeyeceklerini, çünkü onların bu şekilde bir yaşamı idame ettirebilmeleri için binlerce belki de milyonlarca insanın hayatını feda etmesi gerektiğini vurgular. Ona göre, kapitalizm artık asla bildiğimiz haliyle var olmayacak ve "Yeni normalimiz nedir?" sorusunun yanıtı, inşa edeceğimiz yeni sistemi oluşturacaktır. (6) Žižek korkuları anlar, vahşi bir diktatörlüğü ya da teknokrat barbarlığı dahi olası görür; ancak kesin olarak öngördüğü tek şey yeni normallik halinin eskisinden farklı olacağıdır. Ona göre üzerinde durulması gereken en kritik nokta da budur.

Kuşkusuz içinde bulunduğumuz yüzyıl ve koşullar, insanlığı tehdit eden bir salgın karşısında dahi, salt sağlıktan öte, ekonomik ve sosyal kaygıları da beraberinde getiriyor. Çünkü Ulu Şef Seattle'nın deyimiyle beyaz adamın kurduğu dünyada hayatta kalmak için asıl olan şey artık tabiatla aramızdaki ahenk değil, para ve diğer insanlarla olan doğrudan ve dolaylı bağlantımız. Hâl böyleyken, geleceğe yönelik beklentiler ve tasavvurlar da bu iki kavram üzerinden gerçekleşiyor. Elbette Žižek ve onun gibilerin bu konudaki düşüncelerine inanç ve ihtiyacımız yadsınmaz. Ancak Žižek'in bahsettiği yeni normallik halini inşa ederken şimdinin ve geleceğin salt ekonomik ve politik kısılcısından çıkıp yalnızca 150 yıl öncesine gitmek ve Ulu Şef Seattle'nın mektubunu hatırlamak belki de artık bizim için hali hazırda beklemeyen bir dünyayla daha yakın ve samimi bağlar kurmamızı sağlayacaktır.

Ulu Şef Seattle, Pierce'a sunduğu mektubunda beyaz adamın dünyasına bir anlam verememe sebebini Kızılderili vahşiler olmalarına bağlar. Gökyüzü, toprak, kayaların ısısı, havanın tazeliği ve suların pırlıltıları insana ait olamazken, nasıl olur da beyaz adam bunları alıp satmaktan bahseder? Beyaz adam dumanlı demir atla geçerken, binlerce bufaloyu neden vurup oracıkta bırakır? Kızılderililer vahşidir ve neden demir bir at, bir bufalonun hayatından daha değerlidir? Onlar bir bufaloyu yalnızca aç kalmamak için öldürür. "...Hayvanlar olmadan insanlar nedir?" Aldığı nefes beyaz adamın dikkatini bile çekmez. "...Hâl-buki ağaçlar, hayvanlar ve insanlar hep aynı havayı koklar." "...Her parlayan çam iğnesi, bütün o kumsallar ve sahiller, karanlık ormanlardaki sis, uçsuz bucaksız alanlar ve havada vızıldayarak uçuşan her bir böcek..." İnsanın anılarında kutsal değil midir? "...Öyleyse dünya insanlara değil, insanlar dünyaya aittir." (4)

Bugün Ulu Şef Seattle ve halkının dünyasından çok farklı bir dünya görüşü olan insan, doğaya karşı verdiği her savaşta olduğu gibi bu savaşın da galibi olmayı başaracak. Kendi eliyle hazırladığı bir sona, yeni bir başlangıç hikâyesi yazacak ve tüm zayıflatlarına rağmen yaşamaya devam edecek. Bu noktada Žižek'in önerdiği gibi tecrit ve karantina günleri belki de bir dayanışım toplumu olabilme yolunda öngörülemediği bir fırsat. Şimdilerde, bir başkasının hayatına dair yaptığımız en ufak bir insani dokunuş, tüm devrimler gibi sembolik bir kırılış anı yaratmakta. Bu sebeple içinde bulunduğumuz an yalnızca hayatta kalma çabasından öte, "ultra-politik bir hareket" haline geliyor. (6) Bu yüzden Žižek ve fikirleri farklı bir geleceğin inşasına dair insanlığa

ilham veriyor. Ancak yine de tarihin tozlu raflarında unutulmaya yüz tutmuş, belki de hiçbir zaman yeterince hatırlanmamış ya da ciddiye alınmamış Ulu Şef Seattle'ın sözlerini yeniden yüksek sesle okumak tam da şimdi yapmamız gereken şey değil mi?

Ulu Şef Seattle mektubunu bitirirken “son önemlidir” der. Son, ona ve halkına bir sırdır; bu yüzden beyaz adamın getirdiği bir sonu anlayamazlar. Dipdiri tepelerin konuşan tellerle lekelenmesi, ormanın gizli köşelerinin pek çok beyaz adamın kokusuyla dolması, vahşi atların tutsak edilmesi, bufaloların katledilmesi gibi bir son onlara hiçbir şey anlatmaz. Belki de şu günlerde Ulu Şef Seattle'ın yaklaşık 150 yıl önce sorduğu soruları insanlığın kendine tekrar sorması gerekir: “Çalılıklar nereye gitmiş?.. Kartal nereye kaybolmuş?.. Hızlı koşan bir ata ve av avlamaya neden veda etmek gerekecekti?.. Bütün bunlar ne demektir?.. Yaşamın sonu... Ve; herhalde yeniden yaşamaya çalışmanın başlangıcı...” (4)

Kaynaklar

1. Ketenci T. & Topuz M. (2013). Aristoteles ve Augustinus'un İnsan Anlayışları Üzerine. Erişim adresi: Dergipark <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/149816>
2. Aristoteles. (2001). Aristoteles, Ruh Üzerine, (Çev: Doç. Dr. Zeki Özcan), Alfa Basın, Yayın Dağıtım, İstanbul.
3. Öztürk, L. (2015, Mart 7). Şef Seattle'ın Konuşmasının Düşündürdükleri. *Felsefe Taşı Düşünce Platformu*. Erişim adresi: <http://www.felsefetası.org/sef-seattlein-konusmasinin-dusundurdukleri/>
4. Yalçın, C. (2010). Çevre Sorunları Bağlamında Kızılderili Çevre Anlayışı. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (1), 9-16.
5. Žižek, S. (2020, Şubat 10), Yeni koronavirüs alenen ırkçı bir histeriye yol açtı, (Çev: Ata Türkoğlu), *Independent Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.independentturkish.com/node/129941/d%C3%BCnyadan-sesler/yeni-koronavir%C3%BCs-alenen-%C4%B1rk%C3%A7%C4%B1-bir-histeriye-yol-a%C3%A7%C4%B1>
6. Uysal, Y. (2020, Nisan 5) Slavoj Žižek: Devrimlerin sembolik bir kırılış anı vardır, koronavirüs salgını nedeniyle böyle bir siyasal ândayız, (Çev: Yasin Uysal & Yusuf Said Akçakaya), *Medyascope*. Erişim adresi: <https://medyascope.tv/2020/04/05/slavoj-zizek-devrimlerin-sembolik-bir-kirilis-ani-vardir-koronavirus-salgini-nedeniyle-boyle-bir-siyasal-andayiz/>

YAZAR

İLKAY TUZCU TIĞLI

İngiliz dili eğitimi üzerine lisans eğitimi almış, yüksek lisans ve doktora derecelerini Medya ve İletişim Çalışmaları alanında tamamlamıştır. Araştırma alanları kültürel çalışmalar, yeni medya, dijital kültür, sınıf ve kimlik üzerinedir. Ayrıca sosyoloji, felsefe ve dilbilim gibi alanlara ilgi duymaktadır. Akademik yazma becerileri ve yabancı dil öğretimi konusunda çalışmaları vardır. Öğrenmekten, okumaktan, seyahat etmekten ve müzikle ilgilenmekten hoşlanır.

KORONA GÜNLERİNDE VAROLUŞUMUZLA YÜZLEŞMEK VE BİRLİKTE VAR OLMAYA DAVET

YELİZ BAHADIR

Modern çağın insanı akıllıdır, mantıklı kararlar verir, doğanın hükümdarıdır, özgürdür, kontrolün sahibidir, düşünür, azmeder ve isteklerini gerçekleştirir.

Bugünlerde ise sıkı sıkıya sarıldığımız bu kabullerin diğer yüzünde duran varoluşumuzun geride bıraktığımız yönleriyle yüzleşir gibiyiz...

İnsan irrasyonel bir varlıktır, duygusaldır, tinseldir, doğada yaşayan sakinlerden sadece biridir, özgür olduğu kadar sorumludur, şekil veren olduğu gibi şekil alandır, insan sınırlara tabidir, acizdir, çabalasa da bazen elinden bir şey gelmez, belirsizlik ile yaşamına devam etmek zorundadır.

Varoluşçu filozof Kierkegaard'ın ifade ettiği gibi "İnsan sonsuzun ve sonlunun, zamansal ve ebedinin, özgürlük ve zorunluluğun bir sentezidir. Kısacası bir sentezdir."

Bu sentezde temas etmediğimiz parçalar zamanla tortulaşır, bilinçten uzaklaşır, yabancılaşır. Yokmuş

gibi hayata devam edilir. Becerikli ve güçlü yönlerimizle daha çok ilişkilenecek bir yaşam sürme çabamız bize kırılganlığımızı; planlara, hedeflere yönelmişliğimiz belirsiz ve absürd bir dünya içerisinde yaşadığımızı unutturur. Gündelik yaşam kurgularımız bu unutkanlığa hizmet eder; kalkarız, işe gideriz, çalışırız, işten döneriz, uyuruz. Hayatın akışında olması genel anlamda birbirine benzeyen günler geçirmemiz ile ilintili hale gelir. Döngüde her an bir kırıma anı yaşanabilir ama hiç yaşanmayacak gibi bir unutkanlık hali hakimdir.

Tıpkı Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da tasvir ettiği gibi bizler gün boyu elinde çekiç sallayan insanlarızdır, elimizdeki çekicinin bile tam farkında olmadan sadece yaptığımız işe ve akışa dalmış bir şekilde hayatı yaşarız. Ta ki bir problem çıkıp kendini gösterene kadar... Çekicinin sapı koptuğunda veya çivi büküldüğünde elimizdeki çekiç ve çivi bize kendini fark ettirir.

Korona virüsü bu farkındalık halini davetsiz şekilde

bütün dünyaya eş zamanlı yaşatmış oldu. İnsanoğlunun dehasının yaşamlarımızı nerelere taşıyabileceğine dair tahminlere boğulduğumuz, gelişen teknoloji ve imkanları takip etmekte zorlandığımız bir zamanda zeminimizin ne kadar kaygan olduğunu bize gösterdi. Sanki bir otobüs insan keskin bir viraja girdik, yol birden değişti ve ani bir frenle savrulduk. Öyle ani öyle hazırlıksız bir kaza gibiydi ki bu, evinin yolunu bulanlar kendini şanslı hissetti.

O gün herkesin hayatı değişti ama herkes değişmedi. .. Diğer bir deyişle dışarıdaki yansıma değişti ama içteki yankısı değişmedi. Dışarıdaki yansımayı yine aynı “ben” olarak algıladım ve “bendeki yankısı” iç dünyanın tınısı neyse öyle oldu. Dışarı bakmaya meyilliysem yine dışarı baktım, içime bakmaya niyetliysem içime baktım. Neyi görmek istiyorsam öyle görmeye devam ettim.

Ne de olsa hiçbirimiz zihnimizin içeriklerinden muaf değiliz.

Kimine güzel günlerin nostaljisi, kimine geleceğin umudu; kimisine dinlenmek, kimisine daha çok çalışmak iyi geldi. Farklı tercihlerin kesişim alanı kişinin “benliği” oldu. Benliğimiz kendini neye vermek istediye ona verdi yine.

Hayat durdu, parçalar birbirinden koptu; ama benliğimizin şeyleri kurgulama biçimi neyse bu yeni hayatın parçalarını da benzer biçimde yerleştirme çabasına girdi.

Neden? Çünkü yaşamın tekinsizliği karşısında sarılabildiğimiz yegâne şey benliğimiz. Değişip duran dünyada köklenmeyi ancak kendiliğimizi sabitlemeye çalışarak deneyimliyoruz. Günlük hayatta rutin veya konfor alanı dediğimiz şey aslında tutarlılık içerisinde düşünüp davranarak hayatı daha tanıdık bir yerden yaşamak anlamına geliyor.

Uyuyup uyanıp hayatımızı kaldığı yerden sürdürmeyi isteriz; çünkü kendi kendimize anlattığımız hikayeler ve varsayımlarımız hayatı daha yaşanabilir kılar. Pek çok durum karşısında işimiz kolaylaşır. Olan bitenleri kendi penceremizden seyretmek ne hoştur! İstedğin şekilde el kol sallama, eleştir, küfred, kabahatli bul... Ne de olsa özgürsün! Özgür müsün? İnandıklarımıza inanmaya, alışkın olduklarımızı yapmaya devam etmek bizi özgür yapar mı?

Temel meselesi özgürlük olan varoluşçu filozof Sartre aslında bu meseleyi “kendini aldatma” olarak görür. Sadece köklü inançlarımız değil gündelik hayatındaki akışlarımızın bile dışına çıkamayacağımız ile

ilgili harika nedenlerimiz vardır. İnsan kendini tek bir şey olduğuna inandırır ve kendini o role kaptırır. O rolün gereklilikleri dışında başka bir şey değilmiş ve olamazmış gibi bütün gün rolünü oynar. Kendine bir nesne, bir varlık gibi muamele ederek an be an olasılıklarını reddetmiş olur.

Varoluşçu bakış açısı ise “varoluş özden önce gelir” sözüyle bize dünyaya sabit varlıklar olarak gelmediğimizi, yaşamımız boyunca özümüzü inşa ettiğimizi hatırlatır. Bizler başımıza gelenlerin, yaşadıklarımızın bir sonucu değil, her an olmakta olan birer süreciz. An be an seçtiği eylemlerle yaşamını oluşturan tek canlıyız.

Sartre, savaş, esaret ya da eli kulağında bir ölüm tehlikesinin bile varoluşsal özgürlüğümüzü elimizden alamayacağını söyler. Bunlar içinde bulunulan durumun sadece bir parçasını oluşturur, durum tahammül edilemez uç seviyede bile olsa yapacağımız bir sonraki seçim her neyse onun için bir bağlam sağlamaktan ibarettir. İnsan kendini var edendir ve özgürdür.

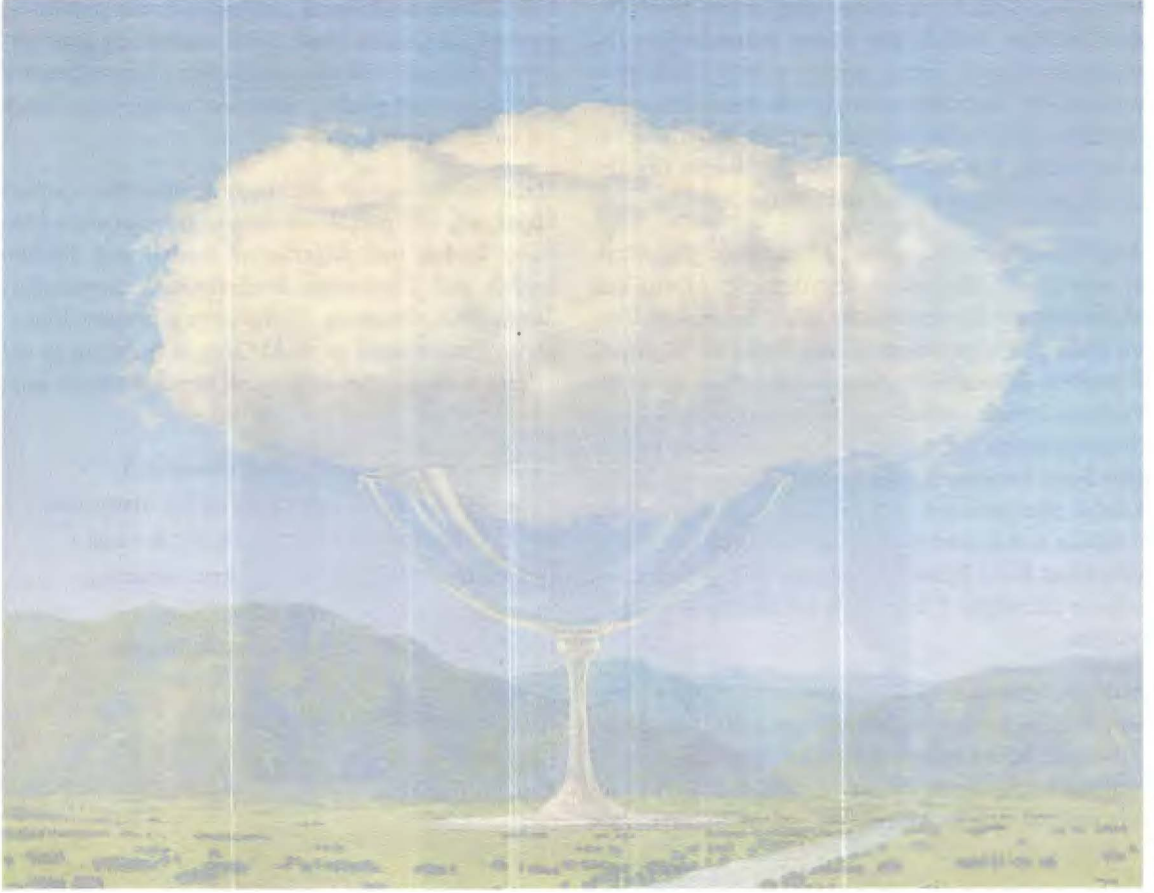
Özgür insan, mutlu insan çağrışımı yapsa da özgür insan kaygılıdır.

Özgürlüğünün kapsamının farkına varmak, sorumlu olduğunun da farkına varmaktır.

Belki bu nedenledir ki benliğimizin eşik atlayacağı bu dönemde kendimizi toplantılara, okunacaklara, izleneceklerle yani “yapılacaklara” vermişizdir. Kendimizi gün boyu abartılı şekilde meşgul tutmak o odadaki “ben” ile karşılaşmamak için yaptığımız küçük bir kurnazlık olabilir.

Daha çok şey yaparak daha iyi hissetmeye ne kadar alışmışız değil mi? Öyle ki sorgulamak ve anlamlandırmak yerine birilerinin bizim için çerçevelediği anlamlar içerisine oturmaya razı oluyoruz. Hani vardır ya pek çok kurumsal şirket çalışanı şirketin vizyonunu ezbere bilirken, kendi hayat vizyonuna dair hiçbir fikri yoktur. Tam da öyle bir şey...

Sartre kendimizi inandırdığımız tüm bu kandırmacıları “bizi kaygıya düşmekten kurtaran korkuluklar” olarak tanımlar. Çünkü kaygımız sınırlanmamızdan ziyade kurguladığımız çerçevelerin hiç olmadığını fark etmemizden gelir. Size en değerli şey olan zaman bahşedilse, 24 saat buyur senindir dense mutlu olacağınızı mı düşünüyorsunuz? Hafta içi kendini yoğun iş temposuna kaptırmış insanın boş kalan tek gününde bile ne yapacağını bilemeyerek yaşadığı

René Magritte, La corde sensible

kaygı literatüre Pazar Nevrozu¹ olarak geçmiştir. Her daim yapılacak bir işimizin olması, bir sisteme bağlı olmak, bizden beklenen rollerin olması, uyum sağlayacak bir düzen içinde var olmak bizim sarıldığımız korkuluklarımız.

Özgürlüğün yol açtığı kaygıyla hayatı bir güç mücadelesi olarak yaşıyoruz. Bu mücadele birey düzleminde ötekini bastırma, kurum düzleminde rekabet, ülkeler düzleminde hegomanya olarak karşımıza çıkıyor.

İnsanın dünyaya bakıma en muhtaç canlılardan biri olarak geldikten sonra kendini her şeyin hükümdarı ilan etmesi bir paradoks değil mi? Doğada insan dışında diğer canlılar sadece hayatta kalmak için diğer bir canlıya zarar verir. İlim bilim bilen, akliselim insan ise kendi eliyle doğada sayısız tahribat ve insanlığın unutamayacağı sonsuz acılara sebep olmuştur.

Aklıma şu söz geliyor; “Burası dünya! Ne çok kıymetlendirdik. Oysa bir tarla idi; ekip biçip gidecektik.”² ama bu gidişle dünyadaki yaşamı toptan yok edeceğiz...

1. Pazar nevrozu daha fazla bilgi için bkz: Frankl, Viktor (2009), İnsanın Anlam Arayışı

2. Şair ve yazar Cahit Zarifoğlu'na ait söz

Tüketim çılgınlığı, iklim değişikliği, aşırı sanayileşme sonucu olarak görülen bu salgın hastalık sürecinde bile “ile yaşadıklarımızı” (fiziksel çevre, diğer canlılar ve insanlar) düşünmek yerine hala delicesine kendi yaşamımıza odaklıyız. Evlerden ne zaman çıkacağız? Ne zaman işe gidebileceğiz? Bu dönem ne kadar sürecek, hayatlarımız ne zaman normale dönecek? Bu dönemdeki maddi kayıpları nasıl telafi edeceğiz?

Oysa ki içinde bulunduğumuz durum bizi birlikte var olma üzerine düşünmeye sevk eder nitelikte. Olanlarda benim sorumluluğum ne, neleri farklı yapabilirim demenin tam zamanı. Zeminin kayması ile kaybolan manaya ancak kendi deneyimimize ve en küçük çemberdeki etkimize sahip çıkarak ulaşabiliriz.

İhtiyacımız olan şey daha insancıl olmak ve daha sorumlu hissetmek...

Burada hemen bakmaya başlayabileceğimiz şey “el altında” gördüğümüz şeyler. İnsan ne yazık ki ulaşabildiği her kaynağı sınırsız, ulaşılabilir, kaybedilmez sanır. En basit haliyle sıcak bir duş alırken su soğuğa döndüğü zaman sıcak suya sahip olduğunuzu anlar-

sınız. Bu el altında bulunma varsayımına çevremizdeki insanlar da dahildir. Bütün bunların yitebileceğini düşünmek yerine nelerin yeterli olmadığına odaklanırsınız. Hayat hepimizin içinde yaşamlarını sürdürdüğü ortak kullanımlı bir enerji kaynağıdır ve biz o kaynaktan hep daha fazlasını almak için fırsatlar ararız, ne verdiğimiz bakmaksızın.

Artık uyanmaya ihtiyaç var... Uyanmak, gözlerimizi yepyeni bir dünyaya açmak değildir. Aksine çok alıştıklarımıza hiç alışılmadık gözle bakmaktır. Yeni bir gözle görebilme kapısı sadece "farklı bir düşünüş" kapasitesi ile açılır. Mesela kahvaltıda artan bir lokmanı atmak yerine onu bir kuşa ikram etmeyi düşünebilirsin. Sadece bir cam şeyi kenara ayırarak gün boyu karşısında oturduğun bilgisayarın 20 dakikalık enerjisini sen sağlayabilirsin. Duşunu sadece 5 dakika kısa kesen veya çamaşır makineni 1 kez az çalıştırsan belki 20 saniye boyunca elini yıkarken tek seferde tükettiğin 2 litre suyu kaynağa geri koymuş olursun.

Sadece çevresel enerji tüketimine değil ruhun enerjisini de neye harcadığımıza bakmaya ihtiyacımız var. Zihnimizi bütün ruhsal enerjimizi tüketmek üzerine kullanır bir haldeyiz. Üretkeniz evet ama bunun yanı sıra pek çok değiliz. Merhamet, erdem, hikmet, irfan

kelimelerini unuttuk. İç dünyamızda dengelenmeyi unuttuk. Azimden akışa, şekil vermekten izin vermeye, direnişten kabule, maddeden manaya, mantık sesinden gönül gözüne, bireyden birliğe doğru epey yol almamız gerek...

Hazır vaktin varken gün boyu yaptıklarını akıştan kopar, tek tek parçala ve incele. Bu parçalara bak: Bana faydalı mı? Diğerlerine faydalı mı? Bütüne faydalı mı? Düşünceyi dönüştürmek, davranışları dönüştürür, davranışı dönüştürmek ortamı dönüştürür. Unutmamak gerek ki Oruç Aruoba'nın şu dizelerinde ifade ettiği gibi ancak kendi ortamını kurmakla var olur kişi – var olabilir:

"... Kişi, kendi ortamında hiç olmayandır ve kendi ortamında olmadıkça da hiç olamayan...

Kendi ortamını hep kurandır bu yüzden kişi – hep kurmak zorunda olandır; hem ortamını, hem de, dolayısıyla, kendisini...

Kişi, kendini hep kurmak zorunda olandır.

Kişi, hep kendi kurduğudur.

Kişi, kendini kurduğudur.

Kişi, kendini kurar.

Kişi, kurduğudur."

YAZAR

YELİZ BAHADIR

Araştırma alanları varoluşçuluk ve psikoloji olup halen devam ettiği varoluşçu analiz programında bu alanlarda derinleşmeyi sürdürmektedir. Hayatını danışmanlık, eğitmenlik ve koçluk yaparak kazanmaktadır. İnsan ve varoluşsal meseleler üzerine kafa yormak, okumak ve yazmak en büyük tutkusudur.

BENLİK VE HAKİKATİN OYUN BOZUMU: PANDEMİ/COVID-19

SERVAN SARIHAN

Bu kadar kısa süre içinde kendiliğinden çözülmemiz, dönüşmemiz ve karışmamız belki de sadece bir bilim kurgu filminde gördüklerimizden ibaretti. Eminim ki, sabah uyandığımızda son günlerde yaşadıklarımızı bir rüya veya bir kâbusa sığdırıyoruz. Üstüne yetmezmiş gibi son dakika gelişmelerini takip ederken bu rüya ve kâbus isteğini tekrarlıyoruz. Bir anda hakikat(gerçek) ve benliğimizle karşılaşıyoruz; fakat bu karşılaşmadan haberimiz yokmuş gibi davranıp, standart bir anlam üretiyoruz. Bir bakıma hakikate dokunmak korkutucu geliyor.

Diğer taraftan doğrularımız, değerlerimiz, anlatılarımız, düşüncelerimiz, kalıntılarımız vs. benlik malzemelerimiz yer değiştirdi. Etik öğretilerin bize kazandırdığı iyi-kötü, olumlu-olumsuz, pozitif-negatif gibi ayrımlar alt üst oldu. Kimin aklına gelirdi ki negatif kelimesine sevineceğimiz? Pozitif kelimesinden korkacağımız? Derrida haklı olabilir? Bu sorulara karşılık verilebilecek en lojik cevap: Yeniden üretiyoruz. Bu cevap üzerinde biraz daha kafa yormalı;

çünkü bu iyi bir haber olmayabilir. Yaşam tarzımız, davranışlarımız, alışkanlıklarımız, toplumsal sermayelerimiz ve en önemlisi de benliğimiz(özümüz) değişiyor.

Toplumlar tarihsel çizgide birçok kez manevra aldı, raydan çıktı, durakladı; fakat kendini yeniden üretmeyi her defasında başardı. İnsanlar, bu zorlu olaylar ve gelişmeler sonucunda çok önemli bir özellik kazandı: anlam üretme. İnsanları hayatta tutan en önemli manevi unsurların başında kendilerine ve topluma verdikleri anlamlardır. Karşılaştıkları şeyler karşısında, şeylerin ne olduklarını bilmediklerinde sadece anlamlandırma ve yorumlamaya başvururlar; çünkü karşılaştığı şeyin mistik veya metafizik tarafı bir korkuya dönüşür ve korkulardan kurtulmanın bir yolu olmalı. Mistik tarafımız ve metafizik dünyamızın korkulardan beslendiği anlamlarımız, hakikat ve benliğimizin bir parçasını oluşturur. İlkel toplumlardan, geleneksel toplumlara kadar hakikatin belirleyici ve üreticisi din olmuştur. Sanayi

toplumlarında bir duraklama ya- şasa da post modern toplumlarda seküler hayalleri yıkmış ve geri gelmiştir. Hakikat üretilebilir; fakat hakikate yön veren nedir? sorusu, karşımıza iktidar olgusunu çıkarmaktadır. Geçmişten günümüze kadar gelen ve benliğimizi oluşturan hakikatler, iktidarlar tarafından belirlendi ve aktarıldı. Adler'e göre, insanın kendini gerçekleştirmeye eylemi üç ödeve bağlıdır: iş gücü, toplumsallık, cinsellik. Hayatta kalmak için emek ve iş gücüne başvuran insanoğlu, açlık sorununu hallettikten sonra tek başına yerine getiremediği eylemler için diğer insanlara ihtiyaç duyar ve bu sosyallik sonucunda da diğer jenerasyona aktarım için cinselliğe yönelir. Dolayısıyla toplumsallaşma sürecinde iş birliği gereksinimi, iktidarları ortaya çıkarmıştır. Diğer güçlü bir açıklama ise J.J. Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi", insanların bir arada yaşamayı etkin kılmak için, kendi özgürlük ve hazlarından vazgeçtiğini belirtir. İktidarlar bu bakım-

dan özgürlük ve sınırları devralır ve göreve başlar. Bu saatten sonra hakikatler iktidarlar tarafından üretilir ve norm, ilke ve değerler aracılığıyla insan benliklerine dikte edilir.

İktidar olgusu, premodern dönemden beri var olan; fakat şekil değiştiren soyut bir fenomendir. Hakikat bilgisi, iktidarlar tarafından üretilir ve insan benliklerini meşgul eden anlatı ve söylemlere dönüşür. İktidarların en aktüel ve dinamik oldukları dönem şüphesiz toplumsal gelişmelerin en hızlı yaşandığı dönemdir. Bugün Corona/Covid-19'un toplumsal değişmeyi zirveye taşıdığı bir durumla karşı karşıyayız. Bununla birlikte devletlerin faaliyetlerinin, yaptırımlarının ve kararlarının hızlı bir şekilde uygulanması iktidarın en canlı zamanlarını göstermektedir. Belki de birkaç güncel örnek iktidarın benliklerimize nasıl yerleştiğine yardımcı olacaktır. Son günlerde salgından dolayı birçok ülkede sokağa çık-

ma yasaklarının yaşanması bir bakıma insanın dışarı çıkma ve sosyalleşme tutkusunu kısıtlamakta ve yaptırımların dikte edilmesi insanları eve sıkıştırmaktadır. Bir bakıma insan benliğindeki özgürlük duygusu, daraltılmakta veya şekil değiştirmektedir. Diğer güçlü bir örnek ise, salgının vermiş olduğu endişe ve panik havası haberlere olan ilgisini artırmakta ve salgına yönelik son dakika gelişmelerini her an takip etmekteyiz. Benliğimiz artık her gün kaç kişinin öldüğü bilgisini öğrenerek ve normalleştirerek ayarladı kendini. Salgının öldürücü tarafının doğurduğu korku karşısında, uzmanların, yöneticilerin, yorumcuların, komşuların, akranların vs. salgına yönelik tavsiyeleri, bir bilgi karmaşası yarattı. Her kafadan bir ses bir bakıma bilgi kirliliği yaratarak benliğimizin zehirlenmesine neden oldu. Canlı olan şeyler veya nesneler fobik bir hal alırken; günlük hayatta temas ettiğimiz birçok nesnenin hijyenik endişesi ise bir fomite dönüştü. İktidar, beden üzerinde odaklanan ruh teknolojileriyle çalışmaktadır. Bedenin üreme ve düzenleme sürecine yayılmaktadır. İktidar, beden üzerinde egemenlik ve otorite kurmakla işe başlar ve sosyalleşme sürecine giren beden üzerinde egemenlik ve otorite kurar. Michel Foucault'nun deyişiyle bu "biyo-politik" iktidardır. Biyo-politik iktidar, doğum ve ölüm düzeyleri, doğurganlık, nüfus gibi temaları odağa alır ve denetler. Foucault'ya göre, iki iktidar vardır. Bunlardan ilki olan disipline edici iktidar, beden üzerinde yoğunlaşan bedeni yararlı ve uysal yapmaya çalışan manipülasyonlara başvuran iktidardır. Gözetleme ve terbiye etme ilkesel bir düzeydedir. Diğer iktidar ise, yaşama odaklanan, nüfusa bağlı olarak kitlesel düzeyde meydana gelen olayları denetleyen ve düzenleyen iktidardır. Özetle, ilki

disipline edici, diğer ise düzenleyici işlevlere sahiptir. İktidarın dolaşımını gerçekleştirmek için bilme aygıtları vardı. Bilgi, iktidarın vasıtasıdır. Salgının baş gösterdiği son günlerde iktidarın dolaşımını gerçekleştirmek için sığındığı bilimlerin başında tıp gelmektedir. Hem bedeni hem de nüfusu ele alarak hem disipline edici hem de düzenleyici bir izlenim vermektedir. Akabinde söylemlerin etkisi es geçilemez. “Evde kal” ve “hayat eve sığar” söylemleri, bir bakıma beden üzerinde otorite kurar ve benliğin bir parçası haline gelir. Foucault’nun değindiği bir diğer kavram ise “panapition”dur. Bir kriminolog olan Bentham’ın hapisanelerin mimari bir özelliği olarak tasarladığı ve “gözetleme kulesi” anlamına tekabül eder. Panapition bir gözetleme simgesidir. İktidarların otomatik işleyişini sağlayan ve sürekli gözlenebilirlik halini yaratma hissiyatıdır. İnsanlar iktidarın teknolojik aletleri ile karşılaşınca sürekli izlenme ve dinlenme hissiyatına kapılır ve bu şekilde yaşamaya başlarlar.

Bugün yaşadığımız pandemik felaket karşısında, benliklerimizde yerleşen hakikatlerde bir kıpırdanma var. Her şeyden önce teknolojik gelişmelerin insanları ikna ettiği doğaya egemen olma algısı, önemini kaybetti. İnsanlar tam anlamıyla ilkel silüetlerine geri dönmüş gibi şaşırıyor, korkuyor ve saldırıyor. Endişe ve kaygılar risk üretmeye devam ediyor. Pandeminin artış gösterdiği ülkelerde, süper marketlerin saatler içinde boşalması, açlık korkusundan başka bir şey değildir. Üretici ve stokçuların fiyatları şişirmeleri de tesadüf değildir. Ulrich Beck’in “Risk Toplumu” yaşadıklarımıza analitik yaklaşmış. Nedir bu Risk Toplumu? Beck’e göre, insanların kendi üzerine düşündüğü bir döneme geçtik. Dünyada meydana gelen gelişmeler ve teknolojik dönüşüm riskleri daha da çoğalttı ve kontrol edilmesini zorlaştırdı. İnternet ve kitle iletişimin diğer üyeleri muazzam bir enformasyon ve bilgi akışı sağlamaktadır; fakat insanların kontrol etme gücü yine de azdır. Uçaklar, ilaçlar, yemekler, eşyalar vs. daha çok kullanılmasına rağmen daha çok korku vermekte ve risk üretmektedir. Dolayısıyla karşı karşıya kaldığımız yeni bir riskin(covid-19) sonuçları benliğimize korku duygusunu içselleştirmekte ve birden fazla riskin oluşmasına neden olmaktadır.

Günümüz toplumu, postmodern dünyaya geçişte modern özellikleri bütün olarak almış ve sonrasında parçalara ayırmıştır. Büyük ölçekli sanayi tesislerinin seri üretim ve montaj hattı, mal ve hizmetlerin dışarıya taşmasına kadar devam etmiş ve sonrasında muazzam bir ticari potansiyel doğurmuştur. Meydana gelen üretim fazlalığı, beraberinde tüketimde de artışa neden olmuştur. Baudrilard “Tüketim Toplu-

mu” kuramıyla devreye girerek, postmodern ve günümüzü kapsayan tüketim alışkanlığından bahseder. İnsanlar, tüketim mallarını satın alma eyleminde bulunurken, ürün üzerinden ayrıcalık ve prestij kazanacağı inancıyla hareket ettiğinden, benliklerimize yerleşen bu algı bizi tüketmeye zorlar. Dolayısıyla farkında olmadan tüketimin bağımlısı oluruz. Tüketimin vadettiği farklı mal veya ürün varyasyonları sayesinde “lüks” kavramıyla karşılaşırız ve tüketmek için bir rekabete gireriz. 2000’lere geldiğimizde yoksulluktan biraz da olsa sıyrılmış olan herkeste, bir ayınlama ve benzeşme durumu görülmektedir. 2010 ve sonrası için tüketime kendimizi iyice kaptırdığımız ve bir yaşam tarzı haline getirdiğimiz bir dünya ile karşı karşıyayız. Her şeyden önce enformasyon ve kitle iletişim araçlarının sıçrayışları, insanları daha da coşturarak sahtecilik ve lüks girdabına soktu. Tüketim, meta olarak bize sunduğu ürünleri, daha sonrasında bizi de metalaştırarak işini kolaylaştırmaya devam etti. Amerika’da iPhone telefonlarının yeni sürümlerini almak için geceden vitrinleri akın eden insanlar, selfie çılgınlığı, lüks restoranlarda altın suyuna batırılmış kırmızı et, yemek alışkanlığını fotoğraflama tutkusu ve son olarak pandeminin bizi takmaya mecbur ettiği maskenin modaya dönüşmesi tüketim canavarlığı değil de nedir?

Postmodern düşünürlerin (Foucault, Baudrilard, Derrida, Lyotard, Habermas vb.) belirttiği gibi hakikat ortadan kalkmış durumda ve benliklerimize yerleşen sahte algılar bizleri hayat karşısında etkisiz kılmaktadır. Pandemi, bu durumu çok daha iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. İktidarların salgının ilerleyişini durdurmak için uygulamaları insanlara endişe ve kaygı vermektedir. Endişelerin en başında “açlık korkusu” gelmektedir. Şimdiye kadar tüketim kültürüne alışmış ve kendini üretimden izole etmiş kitlelerin, bu kaygıları normallik düzeyinde; çünkü üretime yabancılaşma ve tüketim dışında başka seçenek bulamama salgından önce açlık sorununu ön plana çıkarıyor. Tüketim şimdiye kadar lüks ve ayrıcalık vadederken, şimdi korku vadediyor. Diğer taraftan tüketimin vadettiği, her şeye erişebilme ve bundan haz duyma pandeminin ekonomiyi etkilemesiyle tüketimimi kısıtlayacağı ve insanları tüketimden uzaklaştıracak şekilde geleceğe yönelik korku ve kaygıyı artırıyor. Bilim adamlarının salgın için mesafe ve gerekli sağlık ve hijyen kuralları vurgusu, tüketim canavarlığı başlayınca yok olmakta ve birbirine temas eden insanlar, taşıyıcı ve hasta olma şanslarını arttırmaktadır. Hakikatlerin benliğimize yerleştirdiği, risk, tüketim, lüks, teknolojik bağımlılık, ürünlerin vazgeçilmezliği, gibi benlik halleri,

pandemik hastalık karşısında çözülmeye uğradı. Bu noktada, sosyolojik anlamda bir çözüm veya öneri mutlaka olmalıdır.

Slavoj Zizek, bir televizyon programına salgına yönelik verdiği bir demeçte: “Salgın bütün insanlara aynı muamelede bulunuyor. Dolayısıyla aynı gemideyiz ve senkronize hareket etmek zorundayız. Yapmamız gereken ilk şey, bir adım geri atıp, yaşam tarzımız nedir? Nasıl değiştirmeliyiz? Çünkü bir veya iki ay sürece bir hastalık olduğunu bilmiyoruz ve geçse bile sonbaharda neyle karşılaşacağımızı bilmiyoruz. Bu bakımdan yaşam tarzımızı değiştirmeliyiz.” şeklinde düşünceler öne sürdü. Genel anlamda baktığımızda sosyolojik bir çözüm önerisi bu şekilde olmalıdır.

İnsanların benliklerine absorde ettikleri modernlik halleri, salgın karşısında işlevsiz kalıyor. Dolayısıyla tüketim alışkanlıklarımızı, lüks tutkumuzu ve korkularımızın doğurduğu risklere göre gerçekleştirdiğimiz eylemlerimizi, tekrar gözden geçirmeliyiz.

Kaynakça

Adler, A. (1985). *Yaşamın Anlam ve Amacı*. İstanbul: Say Yayınları.

Kızmaz, Z. ve Beşirli, B. (2017). *Değişim Sosyolojisi* (1. Baskı). İstanbul: Lisans Yayınları.

Baudrilard, J. (2002). *Tüketim Toplumu* (Çev. Keskin, F. Tural, N. 9. Baskı). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

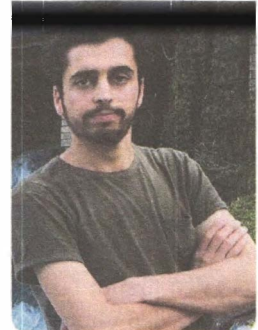
Çelebi, V. (2013). “Michel Foucault’da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5/1: 1-12.

YAZAR

SERVAN SARIHAN

Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik konuları üzerinde araştırmalar yapmaktadır. Günümüzün bilimi olarak sosyolojiyi görür. Çünkü ona göre toplumun bu kadar hızlı yaşadığı değişimi tarif eden en iyi bilim sosyolojidir. Araştırma alanları olarak varoluşçuluk, bilim felsefesi, insan felsefesi, sembolik etkileşimcilik gibi bireyi ve benliği merkeze ala teorilere yönelir. Sanal ortamda birkaç deneme yazısı yayınlamıştır. Bilim kurgu filmlerini sever. Futbol oynar ve müzikle ilgilenir.

“ÖLÜME KARŞI KOYACAK BİR BİTKİ YOK”: TARİHTEKİ SALGIN HASTALIKLARLA MÜCADELEDE TÜKETİM MADDELERİ

CEREN BOZKURT

Prehistorik dönemlerden beri belirli devirlerle tarih sahnesinde yer alan fakat her seferinde aynı paniği ve hayatta kalma içgüdüsünü bizlere yaşatan salgın hastalıklarla bir kere daha karşı karşıyayız. 2020 yılını daha metalik, daha uzay üssü, daha teknolojik bir yıl olarak beklerken karşılaştığımız bu dört duvar arasına sıkışık hayat, çoğumuza gündelik rutinlerin ne derece lüks eylemler olduğunu hatırlattı. “Nasıl, neden ve niçin” gibi sorulara tatmin edici cevaplar hala bulunmasa da, salgın hastalıklar tarihin satır aralarında hep vardı.

Şu bir gerçektir ki, yerleşik, büyük ve kalabalık toplumların kaçınılmaz sonucu salgın hastalıklardır. Kendi bünyesinde bir döngüye sahip salgın hastalıklarla ilgili Diamond: “Sürekli tek tek birilerinin hastalanması şeklinde değil de salgın şeklinde gelen bulaşıcı hastalıkların bazı ortak özellikleri vardır. İlkin, hastalığa yakalanmış bir kişiden, onun çevresindeki

sağlıklı kişilere çok çabuk bulaşır, sonuçta kısa bir zamanda bütün nüfus hastalığı kapar. İkincisi, bunlar şiddetli ‘akut’ hastalıklardır: kısa bir zaman içinde ya ölür ya da tamamıyla iyileşirsiniz. Üçüncüsü, hastalıktan kurtulacak kadar şanslı olanlarımız antikor üretirler, bu antikorlar bize uzun süre, belki de ömür boyu hastalığa karşı bağışıklık kazandırır. Son olarak, bu hastalıklar daha çok insanlarda görülür, hastalığa yol açan mikroplar genellikle toprakta ya da başka hayvanlarda yaşamazlar.” demiştir. (Diamond, 2018: 236)

İçinde bulunduğumuz pandeminin çıkış noktası teorilerinden biri, beslenme alışkanlıkları üzerinden şekillenmektedir. Biliyoruz ki, hayatta kalmak için en temel zaruret yeme-içmedir. Tarih boyunca yeme-içme, insanlığın hayatını biçimlendiren bir etkiye sahip olmuştur. En başa geri dönersek eğer, yaradılış hikâyelerinde Âdem ve Havva’nın ceza olarak dünya

hayatına mahkûm edilmelerinin sebebi, yasak meyveden yedikleri içindir. İçerisinde pek çok sembolü barındıran yemek, yüzyıllar boyunca sağlığın da ayrılmaz bir parçası olmuştur. İyi yemek, her zaman sağlıklı olmakla, hastalıkların sebebi ise çoğunlukla yetersiz ya da kötü beslenmeyle ilişkilendirilmiştir.

Modern tıp gelişmeden önce şifalı kabul edilen besin maddeleri ile yapılan karışımlar, ilaç olarak kabul edilmiştir. Ortaçağ'ın dogmatik havasında gelişme imkânı bulamayan tıp, alternatif tıbbın her türlüşünün aktif olarak var olmasına sebebiyet vermiştir. Aslında bu bir bakıma, gelecek nesiller için neyin kullanıp, neyin kullanılmayacağını anlaşılmaması açısından yararlı olmuştur. Özellikle veba ve kolera için kullanılan tarifler, oldukça ilgi çekicidir.

İnsanlık tarihinin en büyük salgın hastalıklarından biri olarak kabul edilen Kara Ölüm, 1347-1352 yılları arasında büyük bir yıkım yaratmıştır. Başlangıç sebebi hala tartışmalara konu olan veba Asya'da başlamış, gelişen ticaret yolları sayesinde Avrupa'ya ulaşmış, gündelik hayatında anti hijyenik ve kötü beslenen, aynı zamanda da vahim bir sağlık sistemi-ne maruz kalan nüfusun üçte birinin hayatını kaybetmesine yol açmıştır. (Civitello, 2019: 95) Tıbbın kadim geleneklerden beslendiği bu yüzyıllarda perhizler, çeşitli yiyecek içecek reçeteleri, ot ve baharat karışımları, salgın hastalıklar özelinde de kullanılmaya çalışılmıştır. Kesin tedavi yönteminin bulunmasının çok zor olduğu bu tür salgın hastalıklarda da, tedavi yöntemleri için pek çok besin maddesi kullanılmıştır.

XIV. yüzyıl Avrupası'nda şeker, tedavi edici özelliği bulunan bir lüks tüketim maddesi olarak kabul edilmiştir. Üretiminin zorluğu, ithal edilme koşullarına gayet elverişli olduğu için kıymeti çok fazla olan şeker, bu dönemde yalnızca eczanelerde satılmıştır. XIV. yüzyılda vebanın merkez üssü haline gelen bu topraklarda çoğu veba reçetesinin içinde şeker bulunmaktadır. Yalnız burada dikkat çeken husus şudur ki, ne kadar kıymetli olursa olsun, şeker daha çok elmas almaya gücü yetmeyecek "fakirlerin" reçetelerinde yer almıştır. Zenginlerin veba reçetelerinde ise şekerin yerine elmas, inci gibi değerli taşların tozu kullanılmıştır. (Tez, 2012: 264)

XIX. yüzyılın vebası olarak görülen kolera ise, yetersiz hijyen şartları, kirli su kaynakları, eksik alt yapı sorunları yüzünden oluşan enfeksiyon hastalığıdır. Veba gibi kolera da kıtalararası ticaret sayesinde Hindistan'dan başlayıp dünyayı etkileyen bir pandemi haline gelmiştir. (Yıldız, 2014: 18-19) Doğu

Avrupa'da kolera salgını başladığı zaman insanlar bu hastalığı –çoğu salgında olduğu gibi– metafiziksel bazı nedenlere bağlamışlar, hastalığa neden olduğu düşünülen kötü ruhları kovmak için evlerin dışına soğan ve sarımsak yerleştirmişlerdir. Sarımsak, başta Ortaçağ olmak üzere çoğu çağda her derde deva olarak görülmüştür. Hekimler, sarımsağı önce vebaya sonra da koleraya ilaç olarak önermiştir. İnanca göre sarımsak bedeni, maddi olarak korumanın dışında, nazar kovucu göreviyle manevi olarak da koruyordu. Kapılara asılan sarımsaklar sayesinde hastalığa sebep olacak ruhlar kaçacak, böylece hastalar şifa bulacaktı. Takdir edersiniz ki öyle olmadı. (Tez, 2012: 88)

Koleraya karşı biraz daha neşeli bir ilaç önerisi ise likördür. Saf alkole çeşitli bitki öz suları, baharatlar ve şekerin katılmasıyla oluşan likör hem vebanın, hem de koleranın çaresi olarak tüketilmiştir. Yüksek alkollü içecek tüketme kültürü ise Kara Ölümün yüzyılı olan XVI. yüzyıl ile birlikte yaygınlaşmıştır. Salgın hastalıklara tam anlamıyla çare olmasa da alkol, psikolojik olarak insanların bir nebze dahi olsa rahatlamalarını sağlamıştır. (Tez, 2012: 264)

Ortaçağ'ın bir diğer ilacı ise sirkedir. Solunum yolu hastalıklarına ve enfeksiyonlara karşı kullanılmıştır. Aynı zamanda sirkeden kullanılan materyallerin temizlenmesi için dezenfektan olarak da yararlanılmıştır. Sarımsağın vebayı tedavi için kullanıldığından bahsetmiştik. Sirke veba tedavisinde şarap ve sarımsağın da dâhil olduğu reçetelerde çokça kullanılmış, bu kullanım XVIII. yüzyıla kadar devam etmiştir. (Tez, 2012: 150)

Baharat, yemeğin tadını gösteren en temel bileşenlerden biridir. Fakat tattan ziyade baharat, bu konu özelinde, şifa için olmazsa olmaz bir konuma sahiptir. Öyle ki, 1660'larda veba tekrar ortaya çıktığında İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, başka bir baharat bulmak için kıtalararası mekik dokumuştur. Bu sefer hekimlerin vebanın tedavisi için uygun gördükleri baharat, muskattır. Doğu Hint Adaları'nda bulunan bu baharatı elde etmek ve bu güzergâhtaki baharat ticaretini ele geçirmek için İngilizler 1652-1654 yılları arasında Hollandalılarla savaşmıştır. (Civitello, 2019: 210)

Şu bir gerçektir ki, Ortaçağ Vebası, Ortaçağ hekimlerini ve tedavi yöntemlerini yenmiştir. Hekimler deneme yanılma yoluyla pek çok tedavi geliştirmişler ve çoğu zaman yanılmışlardır. Verilen en meşhur çözüm yolundan biri ise Papa IV. Clement'in hekimi Guy de Chauliac'a attığı: "Fugo cito, vade longe, rede tarde." Yani: çabuk kaç, uzağa git, hemen dönme.

(Hargreaves, 2019: 37) Vebanın durdurulamaması sebebiyle hekimlerin inandırıcılıkları ve güvenilirlikleri halk nezdinde olumsuz etkilenmiştir.

Virüsler, bakteriler ya da hastalığa sebep olan mücbir sebepler ne ise sınıf farkını gözetmeden pek çok insanın canına mal olmuştur. Her ne kadar hastalık sınıfsal olmasa da, tedavi, bakım, beslenme, ilaç, yani yukarıda bahsedilen hastalıktan korunma ve kurtulma yolları pandemilerin de sınıfsal özellikler taşıyabileceğini göstermiştir. Fakat en nihayetinde hastalığın en kötü senaryosu olan ölüm, gençten yaşlıya, zenginden fakire fark gözetmeksizin herkes içindir. Geç Ortaçağ'da yazılmış *La Dance Macabre*'de geçen bir hekimin sözleri gibi:

“Tıp sanatı benim tutkum olalı uzun zaman oldu.
Bazı hastalıkların tedavisi için,
teori ve pratiği hatmettim.
Ama ne yapacağımı bilmiyorum,
her zamanki otlar ve bitkiler,
ne de başka bir şifa veren ilaç,
faydalı olmuyor artık.
Ölüme karşı koyacak bir bitki yok.” (Akin, 2018: 289)

Toplumların tarihi, yaşanan olaylarla şekillenmektedir. Salgın hastalıklardan sonra yaşanan değişimler ise mutlaklıdır. Aslında her salgın hastalık, birer dev-

rim niteliğindedir. Salgın hastalıklar ölümü, açlığı, bunalımları, sefaleti ve kayıpları temsil ederek bu şekillenmenin trajik yanlarını yansıtsa da, başka bir açıdan kazanımların da fazlaca olduğunu görürüz. Ortaçağ için konuşacak olursak eğer bu kazanımlardan ilki, modern tıbbın doğuşu için elverişli ortamın sağlanmasıdır. Dogmatik düşüncenin dörtlü hü-küm sürdüğü Avrupa Ortaçağ karanlığında doğru bilinen çoğu şeyin sorgulanmaya tabi tutulmaya başlanması, veba sayesinde olmuştur. Sorgulanabilen, sorgulandığı için gelişebilen bilimin; kötü ruhları kovmaktan daha elle tutulur olduğunun fark edilmesi onu vazgeçilemez kılmıştır. Öte yandan bilim, yaşanabilir olduğu için vazgeçilmezdir.

Kaynakça:

- Akin, Haydar. (2018). “Felaket Geliyorum Demişti: Ortaçağ'da Yaşanan Büyük Veba Salgını ve Toplumsal Yaşamdaki Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Kebikeç*. 46(289), 247-296.
- Civitello, Linda. (2019). *Mutfak ve Kültür İnsanın Beslenme Tarihi*. çev: Z.Niüfer Nahya ve Saim Örnek. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Diamond, Jared, (2018). *Tüfek, Mikrop ve Çelik*. çev: Ülker İnce. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Hargreaves, Kevin. (2019). *A History of the Male Nurse*, Bridlington: Lodge Books.
- Tez, Zeki. (2012). *Lezzetin Tarihi*. İstanbul: Hayyikitap.
- Yıldız, Fatma. (2014). *19.Yüzyıl'da Anadolu'da Salgın Hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Denizli.

YAZAR

CEREN BOZKURT

Hayatı daha anlamlı kılabilme adına tarih yüksek lisansı yapmaktadır. Yemek tarihi başta olmak üzere kültür tarihi ile ilgilenir. Yemek yapmak tutkusudur.

SOSYAL MEDYADA MASKESİZ DOLAŞMAYIN!

TAHSİN EREN SAYAR*

Geride bıraktığımız beş ay boyunca gündemi kasıp kavuran yeni tip koronavirüs salgını Covid-19, Çin'de başladığı yolculuğuna günümüz itibariyle dünyanın birçok noktasında devam ediyor. Durum böyleyken bu çaplı büyük bir küresel salgının, dünyada bazı değişimlere neden olması da kaçınılmaz görünüyor. Ekonomi, toplumsal yapı, siyaset, altyapı, yaşam stili ve daha birçok alanda tahribat yaratıcı etkiler meydana getiren koronavirüs salgınından sonra insanların bakış açılarında da büyük kırılmalar yaşanması bekleniyor. Tüm dünyanın büyük sınavlardan geçtiği bu günlerde, devletler de aldıkları önlemlerle bir yandan halklarını diğer yandan da devamlılıklarını korumak zorunda kalıyor.

Koronavirüs salgının dünya genelinde hızla bulaş zinciri oluşturduğu gibi, virüsün yaratacağı tahribat, panik ve korku da aynı oranda yayılım gösterdi. Bu noktada iletişim araçları ve medya her zaman oldu-

ğu gibi yine üzerine düşen görevi fazlasıyla (!) yerine getirdi. Özellikle sosyal medya mecraları üzerinden yayılan çok sayıda yalan ve yanlış bilgi insanların korku ve panik seviyelerinin artmasına neden oldu.

Sosyal Medyanın Gücü

Koronavirüsün Çin'de ilk görülmeye başlandığı günlerde dünya kamuoyu bu meseleye fazlaca ilgi çekmemişti. Fakat zamanla ölümlerin artması ve sosyal medya mecralarında konuya ilişkin çok fazla verinin paylaşılması insanların konuya dikkat kesilmesini sağladı. Virüsün yayılmasında sosyal medyanın etkilerini anlatmadan önce son 20-25 yılda bir anda hayatımızın merkezine yerleşen sosyal medya olgusunu kısaca anlatmakta fayda var.

Soğuk Savaş Dönemi'nde iki kutba ayrılan dünya düzeninde askeri amaçla geliştirilen teknolojiler, internetin iskeletini oluşturdu. 1969 yılında Amerikan

* Arş. Gör., Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İletişim Sanatları Bölümü

Savunma Bakanlığı'nın bilgisayar ve askeri projeleri geliştirmek için ortaya koyduğu ARPANET, bir ağ sisteminin yürürlüğe girmesini sağladı. Bu sistemle birlikte bilgisayar sistemleri hızla gelişmeye başladı. 90'lı yıllara gelindiğinde internet sistemi yaygın bir ağ yapısına kavuştu. World Wide Web'in (www) ortaya çıkması ve Web 1.0 ile birlikte kullanıcı odaklı deneyimler ön plana çıktı. İnsanlar internet siteleri üzerinden her türlü bilgiye yavaş yavaş da olsa ulaşmaya başladı. Sonrasında ise Web 2.0'ın ortaya çıkması, internetin serüvenini bir daha asla değişmeyecek bir yapıya kavuşturdu. Google, YouTube, Bloglar, Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya mecraları ardı ardına geldi ve insanlar hem kendi dünyalarını paylaşmaya hem de başkalarını tecrübelerini öğrenerek fikir sahibi olmaya başladı.

"Hızla gelişen sosyal medya mecraları bize ne tür avantajlar sundu?", "Sosyal medya kısa sürede böylesine büyük bir gücü nasıl elde etti?" gibi sorular, farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların güçlerini birleştirerek çözüm önerileri geliştirdiği bir çalışma sahası haline geldi. Ancak bundan önce diyalektik bir bakış açısı ile geleneksel medya mecraları üzerinden bir tartışma yürütecek olursak bu mecraların, yapısı gereği tek taraflı iletişimin daha fazla hâkim olduğu mecralar olduğunu görürüz. Yani insanlar televizyon karşısına geçerek ya da gazeteyi edinerek izleme ve okuma faaliyetini gerçekleştirebilir, fakat geri dönüşlerini etkileşim tanımına uygun şekilde gerçekleştiremezler. Bu noktada en fazla ön plana çıkan unsur; tirajlar ve reytinglerdir ve fakat günümüzde bunların da güvenilirliği ve geçerliliği tecimsel nedenlerden dolayı tartışılmaktadır. Bunun yanı sıra kontrol, müdahale ve denetim mekanizmalarının geleneksel medyadaki hakimiyeti ise her ne kadar farklı bir çift yönlü tartışma başlatıyor olsa da konumuzla ilgili olan kısmı nispetinde 'editöryal faaliyet'lerin gerekliliğini kaçınılmaz kılmaktadır. Nitekim bir haberin hazırlanması sürecinde muhabirler, editörler, redaktörler, haber müdürleri ve daha birçok kişinin müdahalesi söz konusu olabilmektedir. Sosyal medyada ise belirttiğimiz tüm bu unsurlar bir anda geçerliliğini kaybetmiştir. Sosyal medya mecralarında herkes eşittir, herkes aynı platformu aynı şartlar altında kullanır ve kontrol mekanizması mesajı yazan kişinin parmakları ve beyni ile sınırlıdır. Bu nedenledir ki sosyal medyada isteyen herkes istediği mesajı rahatlıkla paylaşabilmekte ve insanları doğru ya da yanlış bir bilginin tesiri altına sokabilmektedir.

Korona Günlerinde Sosyal Medya

Küresel sosyal medya ajansı We Are Social'ın bu yıl

lın başında yayınladığı rapora göre Türkiye'de 16-64 yaş arası mobil internet kullanımı günde 4 saat ve bu, dünya genelinin üstünde bir rakam. Sosyal medya kullanımı ise 2 saat 55 dakika ile yine dünya ortalamasından fazla. (1) Rakamların da gösterdiği gibi ülkemizde sosyal medya mecraları ve internete rağbet, ortalamanın üzerinde bir yükseliş kaydediyor. Bu da gösteriyor ki ülkemizde yaşayan insanlar, sosyal medya mecralarının ortaya çıkardığı etkilerden fazlasıyla etkileniyor. Böylesi bir ortam içerisinde sosyal medyanın her türlü olumsuz etkisi de ister istemez gün yüzüne çıkıyor. Şimdi sosyal medyanın koronavirüs salgınına yönelik etkilerinden söz etmeden önce dezenformasyon ve misenformasyon kavramlarına dikkat çekmek istiyorum.

Türk Dil Kurumu'nda dezenformasyon en yalın haliyle bilgi çarpıtma olarak adlandırılıyor. (2) Tanımın derinine inildiğinde ise karşımıza daha karışık bilgiler çıkıyor. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dezenformasyon, Soğuk Savaş yıllarının en önemli silahlarından biri olarak kullanıldı. Olmayan birçok durum varmış gibi gösterilerek insanlara aktarılarken medya bu yalanın yayılmasında önemli bir silah olarak yerini aldı. Haber servisleri aracılığıyla her iki zıt kutup da tüm dünyaya karşı tarafı karalayan bilgiler yayarken kitleler etki altına alınarak yeni bir kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı. Medyanın bu dezenformasyona alet olmasında ise her zamanki gibi ticari ve siyasi güçler etkili oldu. Misenformasyon ise dezenformasyon kadar suçlu olmasa da içerisinde birtakım yanlışlıklar barındırmakta. İçerisinde kasıt barındırmayan sahte bilgilerin kamuoyuna sunulması şeklinde tanımlanabilecek olan misenformasyonda insanlar genellikle duydukları yahut okudukları bilgileri diğer insanlarla paylaşarak, sistemde dolaşan yanlış bilgi silsilesine katkılar sağlamakta.

Sosyal medya yapısı itibarıyla söylentilerin ya da komplo teorilerinin kolaylıkla üreyebildiği bir alan. Bu mecranın bilgiyi hızlandırması ve basitleştirmesi, yayılan bilginin sorgulanması için gerekli süreci devre dışı bırakıyor. (3) Dolayısıyla böylesi bir ortamda koronavirüs salgınına ilişkin de fazlasıyla dezenformasyon ve misenformasyon dolaşmakta. Sosyal veri analizi şirketi Adba Analytics'in, *The Brand Age* Dergisi ile birlikte 21 Ocak - 11 Mart 2020 tarihleri arasında koronavirüs salgınına ilişkin yaptığı araştırmalarda sosyal medya kullanıcılarının paylaşımlarına ilişkin çarpıcı veriler ortaya çıktı. Burada; marketlerin soyulması, İtalya'daki bazı mahkûmların firar etmesi, koronavirüs salgını nedeniyle hizmetlerin kesilmesi gibi konular ön plana çıktı. (4) Ülkemizde de benzer şekilde kolonya fiyatlarının artması, trafi-

ğın artması, seferlerin durdurulması gibi birçok yazı yayınlandı.

Sosyal Medyada Koronavirüs Aşısı: Medya Okuryazarlığı

Frank Furedi, korku kültürü üzerine yazdığı eserinde ABD ve Avrupa'da yapılan birçok ankette toplumlar üzerindeki korku ve panik halinin her geçen gün arttığını belirtmektedir. Furedi, bu panik halinin artmasında medyanın rolünü eleştirel bir dille anlatmaktadır. Zira ona göre korku ve paniği sakinleştirmeye çalışan medya aslında aksine bu iki kavramı daha da fazla körüklemektedir. (5) Günümüzde Furedi'nin söz ettiği bu etkilere ek olarak sosyal medya da fazlasıyla panik ve korkuya sebebiyet verebilmektedir. Öyleyse bu durumda çözüm önerisi olarak sunulabilecek fikir ne olabilir?

90'lı yıllardan itibaren toplumda etkisini arttırmaya başlayan medya okuryazarlığı, medya endüstrisini tanımak, medyanın etkileri üzerine geniş ve kapsamlı bir bakış açısına sahip olmak, medyada uzlaşım sonucu ortaya çıkan içerikleri bilmek ve medyanın kısa ve uzun dönemli etkilerinin olduğunun farkına varmak gibi özelliklere sahiptir. (6) Medya okuryazarlığında ana amaç medyada oluşabilecek yanlış ve yalan bilgilere karşı etkin bir kalkan oluşturmak ve özellikle dezenformasyondan kaçınmaktır. Medya okuryazarlığının güçlü bir savunma mekanizması

olarak kullanılmasının temel dürtüsü de budur. Zira medyanın oluşum temellerini, medya pratiklerini, ekonomi ve siyaset ilişkilerini ne denli güçlü bir şekilde bilir ve uygulamaya koyabilirsek toplumda medya aracılığıyla oluşabilecek yanlış bilgiye karşı kendimizi savunmak da o kadar kolay olacaktır.

Sosyal medya üzerinde yayınlanan bilgilerin doğruluğunu teyit etmek en önemli görevlerimizden biri olmalıdır. Dünya üzerinde her gün milyonlarca bilgi sosyal medya araçları vasıtasıyla yayılmaktadır. Bu geniş bilgi havuzu içerisinde istediğimiz bilgiye kolayca ulaşabilmek büyük bir avantajdır. Hatta günümüzde bu bilgi ve teknoloji havuzu yapay zekâ teknolojileri ve nesnelerin interneti gibi kavramlar aracılığıyla hayatımızı kolaylaştırmaya yönelik önemli adımlar da atmaktadır. Fakat bu büyük bilgi havuzunda boğulmak da ihtimaller arasında. Çünkü istediğimiz bilgiyi, sahip olduğumuz donanım ve fikir ile doğru bir şekilde yoğuramazsak bu sefer karşımıza korku ve panik hali çıkacaktır. Tahmin edilebileceği üzere bu korku ve panik halinin hiç kimseye faydası olmayacaktır. Toplumsal anlamda yaşanacak her türlü kaos ve paniğin bize geri dönüşümü ekonomi ve sosyal politikadaki bozulmalar gibi birtakım etkiler üzerinden olacaktır. O halde yapılması gereken şey, etkin birer medya okuryazarı olmaktan geçmektedir.

Sosyal medya etkileri üzerine bir düşünce ortaya atıldığında medya okuryazarlığının bir üst seviyesi olan yeni medya okuryazarlığı ön plana çıkmaktadır. Nitekim günümüzde medya okuryazarlığı tek başına bu ihtiyacı karşılayamamaktadır. Bu ihtiyaç silsilesi içerisinde yeni medya okuryazarlığına gereken önemi vermeli ve bilgi havuzumuzu yararlı olanlarla doldurmanın yolunu aramalıyız.

Koronavirüs salgınının dünya üzerindeki etkileri ne kadar daha sürecektir bilinmez. Ama bildiğimiz bir şey varsa o da dünya üzerinde her türlü panik ve tehlike haline karşı hazırlıklı olmamız gerektir. Ülkemizde koronavirüs salgınına yönelik tedbirler göz önüne alındığında bizlere düşen şey etkin birer yeni medya okuryazarı olarak her türlü tehdide karşı önlemimizi almak olmalıdır. Bu nedenle sosyal medyada da tıpkı sokaklarda olduğu gibi tıbbi maske kullanmamalıyız. Sosyal medyada virüse karşı

en önemli tıbbi maskemiz ise okumak, araştırmak, okuryazarlık faaliyetlerine dikkat çekmek ve gereken önemi vermek olmalıdır.

Kaynaklar:

Webrazzi, "We Are Social Raporunda Ön Plana Çıkanlar", <https://webrazzi.com/2020/02/03/we-are-social-digital-2020-raporunda-turkiye-ozelinde-one-cikanlar/>

Türk Dil Kurumu, "Dezenformasyon Nedir?", <https://sozluk.gov.tr/>

Irak, Dağhan; Yazıcıoğlu, Onur, *Türkiye ve Sosyal Medya*, Okuyan Us Yayıncılık, 2012, s. 40.

Habertürk, "Türkiye ve Dünya Sosyal Medyada En Çok Neleri Konuşuyor?", <https://www.haberturk.com/sosyal-medyada-koronavirus-hakkinda-neler-konusuluyor-haberler-2613145-teknoloji>

Furedi, Frank, *Korku Kültürü Risk Almanın Riskleri*, Çev: Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, 2014, s. 80-81.

Binark, Mutlu; Bek, Mine Gencel, *Eleştirel Medya Okuryazarlığı Kurumsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, Kalkedon Yayıncılık, 2. Baskı, 2010, s. 54-55.

YAZAR

TAHSİN EREN SAYAR

Araştırma alanları yeni medya, sosyal medya, dijitalleşme ve gazetecilik üzerinedir. Bilgisayar oyunları ve sanal kimlik konuları ilgisini çekmektedir. Çeşitli akademik dergilerde makale ve bildirileri yayınlanmıştır. Ayrıca birçok akademik kitapta bölüm yazarlığı yapmıştır ve çok sayıda fotoğraf sergisine eserleri ile katılım göstermiştir. Polisiye ve bilim kurgu romanlarından hoşlanır. Boş vakitlerinde kitap okumak ve fotoğraf çekmekten hoşlanır.

DÜALİZM HÂLLERİ

BERKAY COŞKUN

İçinde bulunduğumuz sosyal izolasyon günlerinde bazı sosyal bilimcilerin ve düşünürlerin bazı durumları yeniden düşünmemiz gerektiğini söylediklerini işitmekteyiz. Meselenin kendisi yalnızca içinde bulunduğumuz karantina durumunu değil, aynı zamanda 21. yüzyılı da ilgilendiren bir husus hâline dönüşmüş durumdadır. Virüs hakkında dilbilimci Noam Chomsky ile düşünür Slavoj Žižek'in yaptıkları konuşmalara odaklanıldığında ortak bir mesele gözlere çarpmaktadır:¹ yaşam tarzının değiştirilmesinin gerekliliği. Her iki konuşmada da dikkat çekilen konu insan-doğa etkileşimi üzerinedir. Peki esasında değiştirilmek istenen mesele tam olarak nedir?

Bu yazıda mevcut toplumsal gerçekliğe iki farklı sosyoloji geleneğinin beraber ele alınmasından hareketle yaklaşılabilecektir. İlk olarak mevcut durumun etki-

leşimci² boyuttan bir değerlendirmesi sunulacak, bu yapılırken bir yandan da Weberyan Marksizm anlayışı olan Frankfurt Okulunun perspektifi ile mevcut durum değerlendirilecektir.

Küresel boyutta bugün insanlığı ilgilendiren en önemli sorunlardan biri özne ve nesne arasında gerçekleşen etkileşimin türü ve bu etkileşimin insanlığı ulaştırdığı yerdir. Doğadan özgürleşmeyi ifade eden modernizm, Aydınlanma ile birlikte eşitlik, adalet, kardeşlik gibi anlayışları da bünyesine katmıştır. Şu an insanlığın ulaştığı toplumsal durum içerisindeki toplumsal çelişkilerin ürettiği kültürel zemin aslında budur. Bu zemin yaklaşık 400 yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu zemin bir süredir sallantıdaydı; ancak bugün ciddi bir zelzele ile karşı karşıya olduğu açık. İşte yaşam tarzı adı altında Chomsky ve Žižek'in değişmesi gerektiğini söyledikleri şey modernizmin özne ve nesne etkileşiminden doğan modern yaşamın kendisidir. Burada bunun ne anlama geldiğini, Chomsky ve Žižek'ten farklı olarak, sosyolojik bir

1. Chomsky'nin konuşmasına şu adresten ulaşılabilir: <https://www.youtube.com/watch?v=t-N3In2rLI4&t=1113s>

Chomsky'nin konuşmasının Türkçe metnine şu adresten ulaşılabilir: <https://medyascope.tv/2020/04/02/noam-chomsky-koronavirusun-iyi-yani-belki-de-insanlari-nasil-bir-dunya-istedigimiz-konusunda-dusunmcyetmesi-olacak/>

Žižek'in konuşmasına şu adresten ulaşılabilir: <https://www.youtube.com/watch?v=IVfqASQqy9w>

2. Burada etkileşimci derken, sadece simgesel etkileşimcilikten ziyade, Pierre Bourdieu'nün öznellik adı altında ele aldığı simgesel etkileşimcilik, fenomenoloji ve etnometoloji geleneklerini kastetmekteyim (Swartz, 2011: 81).

boyuttan etkileşimcilik ve Marksizmden hareketle değerlendirmek istiyorum. Elbette bu yazının kısa olması, mevcut olana dair yapacağım değerlendirmenin doyuruculuğunu etkileyecektir. Ancak *düalizm hâlleri* ile neyi anlatmak istediğime kısaca açıklık kazandıracağını umut etmekteyim.

Modernizmin ilk ortaya çıkışından bu yana doğa karşısında insan, karşısındakinin hakimi olarak ele alınmaktadır (Bacon, 2012: 119). 17. yüzyıl felsefe anlayışlarında da görüldüğü üzere, iktidar mutlak özne olan Tanrıdan dünyevi özneye kaymaktadır. Dolayısıyla 17. yüzyıldan itibaren dünyevi özne olarak insan karşımıza iktidar olarak çıkmaktadır. Doğa üzerinde denetim ve kontrol kuran bir insanın belirmesi ile özne ve nesne etkileşimine iktidar formu katılmaktadır. Bir iktidar ilişkisinin belirmesi ile özne ve nesne arasında ikilik, diğer bir deyişle düalizm belirmektedir. Modernizmin ortaya çıkışında insan ve doğa, baştan ikilik olarak kurulmuştur. İnsan ve doğa düalizminde, doğa salt nesne olarak görülmüş, bu da öznenin doğadan bağımsızca var olabileceği yeni bir yaşam formunu yaratmıştır. Bunun sonucu olarak insanlar doğaya yabancılaşmış ve yabancı oldukları bu alanı bir denetim ve kontrol nesnesi olarak görmüşlerdir (Adorno ve Horkheimer, 2014: 26).

Etkileşim boyutundan özne, nesneyi kendinden bir şey olarak görmek yerine, onu bir yabancı olarak deneyimlemektedir. Bu nedenle özne ve nesne birbirinden soyutlanmış iki farklı varlık alanı olarak konumlanmaktadır. Özne ve nesnenin birbiri arasındaki etkileşim yok edilmiştir. Bunlar, bize düalizmin ne olduğunu vermektedir. Modernizmin temelinde düalizme dayanan insan-doğa etkileşimi bulunmaktadır. Modernizmde insan, doğadan bir varlık olduğunu unutarak ona yabancılaşmıştır. İnsanın doğa üzerindeki iktidarı, onun doğadan yabancılaşması ile sonuçlanmıştır. Buradaki mesele, dünyanın “biz” ve “öteki”ler olarak inşa edilmesinde yatmaktadır.

Modern yaşam, özne ve nesne arasındaki düalizmden doğan bir yaşamdır. Diğer bir deyişle, modern yaşamda toplumsal gerçeklik “biz” ve “öteki”ler ayrımının üzerine kuruludur. Dolayısıyla insan ve doğa arasındaki düalizm, toplumsal alana da yayılmış ve bugün toplumsal olanın her yerini kuşatmıştır. İnsanlığın yaşamı günümüzde, “biz” ve “öteki” düalizmi üzerinden şekillenir hâle gelmiştir. Ayrımın toplumsal olanın her yeri kuşatmasını *düalizm hâlleri* olarak adlandırmaktayım.³

3. Burada düalizm hâlleri ismini etkileşimcilikten hareketle vermektedirim. Bu yazıda daha ziyade yapısal boyuta odaklanılacak olması nedeniyle düalizm hâllerinin etkileşimci boyutu eksik kalacaktır. Ancak düalizm hâllerinin mikro alandaki karşılığının

İllustrasyon: Marco De Angelis

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda dünyanın çeşitli yerlerinde her gün düalizm hâlleri yeniden üretilmektedir. Sınıfsal eşitsizlikler, sosyal adalet sorunları, eğitim alanındaki eşitsizlikler, çeşitli çevre sorunları (temiz suya ulaşma, çevre kirliliğine maruz kalan kesimler), toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri gibi birçok yapısal düalizm hâlleri mevcuttur. Bunların yanında küresel boyutta ırkçı hareketler artmakta, neo faşist yönetimler dünyayı sarmış durumda, milliyetçilik giderek hız kazanmakta, İslâm karşıtı hareketler artısta, mekân zaman sınırının sözde ortadan kalktığı küresel dünyada Avrupa sınırlarını sığınmacılara kapatmakta ve sığınmacılar yersiz yurtsuzlaşmaktadır. Küreselleşme ve neoliberal politikalar temelinde bugün zengin ve yoksul arasında ikili bir yapının varlığı daha da görünür hâle gelmekte, postmodern ütopyanın öne sürdüğünün aksine dezavantajlı konumda olanlar bugün daha da fazla eşitsizliğe uğramakta,⁴ yine postmodern ütopyanın ortaya attığı çoğulculuk

kısaca, gündelik yaşam dünyası içerisinde karşılaştığımız çeşitli dışlama momentleri olduğunu belirtmek gereklidir. Bedensel kusur üzerinden yapılan damgalamalar ya da ırk, etnisite üzerinden gerçekleşen ayrımlar veya siyasi düşünce üzerinden yapılan dışlamalar düalizm hâllerinin gündelik yaşam dünyasındaki bazı tezahürleridir.

4. Şu günlerde bunun en büyük örneği kapitalizmin merkezi olan ABD’de, özelleştirmeye dayalı sağlık sektöründen ötürü, virüs salgınında en çok hayatını kaybedenlerin yoksullar ve siyah kesimin olmasıdır. Haberin kaynağı: <https://www.birgun.net/haber/abd-de-koronavirus-salgini-yoksul-siyahlari-olduruyor-295226>

düşüncesinin tamamen yalan olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bunlar düalizm hâllerinin momentleridir. Hepsi de kendi içlerinde ayrımcılık düşüncesini barındırmaktadır. Bu nedenle dünyayı düalizm hâllerinin kuşattığını öne sürmek artık çok da abartı olmayacaktır.

Türkiye'ye bakıldığında ise, siyasi düşünce savunusu üzerinden oluşan ayrımların keskinleşmesi, cinsiyet eşitsizliğine dayalı ölümlerin giderek çoğalması, özelleştirmelerin artmasıyla birlikte eğitimde sınıfsal ayrımların belirgin hâle gelmesi, özgür düşüncenin yok olması, bilim insanlarının, gazetecilerin, sanatçıların ülkeyi terk etmek zorunda kalması ya da hapis yatmaları, doğanın rant uğruna tahrip edilmesi, hem kalkınmanın hem de adaletin sağlanamaması gibi daha çoğaltılabilir birçok örnek Türkiye'de de küresel süreç ile bağlantılı olarak düalizm hâllerinin toplumsal sarmaladığını göstermektedir.

Neoliberal politika bazında Türkiye'de virüs salgınının toplumsal seyrine odaklanıldığında ise "evde kal" çağrısı, bugün eşitsiz sistemin çelişkilerini, işçilerin, çalışanların evde kalma ihtimalinin olmayışlarının görünmesiyle beraber ortaya çıkardı. 65 yaş üstü için "evde kal" çağrısı yapan iktidar, bu çağrıyı çarkı döndüren 20-65 yaş arası çalışanlar için malesef sadece haftasonu için yapabilmektedir. Virüs salgını ile beraber, düalizm hâlleri, neoliberal politikalara dayanan sistemin içerdiği eşitsizlikler ve toplumsal ayrımlar daha da belirgin olmuştur.

Düalizm hâllerinin içerdiği en önemli nokta, dünyanın "biz" ve "öteki"ler olarak kurulmasında yatmaktadır. Burada biz ve öteki arasında olumlu bir etkileşimden ziyade, ikisi arasında ciddi kopukluklar bulunduğu, "biz"in "öteki"ne yabancılaştığı dikkat edilmesi gereken husustur. Yapısal boyutta bu sürecin en önemli üreticisi modernizm ve kapitalizm olmuştur. Çünkü bu ikisi bizzat "biz" ve "öteki" düalizmi üzerinden kurulmuştur. Modernizmle beraber doğanın hükmedilecek, denetim ve kontrol altına alınacak salt nesne olarak görülmesi, bunun yanında kapitalizm ile beraber doğanın sadece piyasa değerinin gözetilmesiyle, niteliksel olanın göz ardı edilip niceliksel olanın önem kazanması sonucu, insan ve doğa etkileşimi düalizm üzerinden temellenir olmuştur. İnsanlık, burjuvazinin araçsal rasyonalitesi sonucu, tarihte belki de hiç olmadığı kadar doğadan kopmuş, ona yabancı bir varlığa dönüşmüştür. İşte Chomsky ve Žižek'in değişmesi gerektiğini söyledikleri mesele insan-doğa arasındaki düalizme dayanan etkileşimin kendisidir. Çünkü özellikle Chomsky'nin

belirttiği üzere, insanın doğaya yabancılığı ve doğanın üst sınıflar tarafından bir sermaye olarak kullanılması devam ederse bunun virüsten daha büyük insanlık felaketleri doğuracağı ortadadır.

Günümüzde düalizm hâlleri, diğer bir deyişle "biz" ve "öteki" ayrımı ile sarmalanan dünya insanlık için ciddi tehditler içermektedir. Kimi zaman bu durumlar eşitsiz olarak deneyimlenirken,⁵ kimi zaman da insanlığın büyük çoğunlunu tehdit etmektedir.⁶ Küreselleşme süreciyle beraber üst sınıfların araçsal rasyonalitesinin tüm dünyayı kuşatması ile birlikte bugün insanlığın küresel bir tehdit altında ortada olduğu açıktır. "Biz" ve "öteki" düalizmi ile yaşamı kuşatan modernizmin ve kapitalizmin asıl öznelere, açıkça bugün azınlıkta olan ekonomik ve siyasi yaptırım gücü olan azınlık, mevcut durumu ve dünyayı ayrımlar üzerinden kurmanın sonucunu sorgulamak zorundalar.

İnsanın doğaya olan yabancılığı üzerine kurulan bir yaşam sonsuz değildir. Frankfurt Okulundan Max Horkheimer'in yaklaşık 80 yıl önceden belirttiği üzere, "Bütün varlık alanlarının bir araçlar alanına dönüştürülmesi, bunları kullanması gereken öznenin de yok oluşuna yol açar. (...) Özneyi yücelten öznelleşme, onu aynı zamanda yok oluşa da mahkûm etmektedir" (Horkheimer, 1998: 120). Üst sınıfın öznel aklının, tüm yaşamı öznelere üzerinden temellendirmesinin sonucu öznenin yok oluşudur. Özne, nesne ile diyalektik bir etkileşim kurmadığı müddetçe insanlık yıkıma uğramaya mahkûmdur. Bugün, insan-doğa yabancılaşması Horkheimer'in yaşadığı zamankinden daha ciddi bir hâl almıştır. Bu nedenle, yabancılaşmanın sona ermesi ve herhangi bir yıkımın oluşmaması amacıyla mevcut olan değişmek durumundadır.

5. Örneğin çevre sorunları toplumsal konumlara göre değişkenlik gösterebilmektedir. Temiz suya ulaşabilmek için belirli bir ekonomik gücün bulunması gerekmektedir. Gecekondu bölgesinde yaşayanların, yoksul kesimin, göçmenlerin, Afrika'da yaşayan önemli sayıda insanın temiz suya erişimi kısıtlı ve masraflıdır. Başka bir örnek ise Ortadoğu ülkelerinde yaşayanların sürekli savaş tehditi ve korkusu içerisinde yaşamalarıdır. Bu bölgelerde yaşayanlar için, yaşamak bile dünya üzerindeki konumlara dayalı durumdadır. Temiz suya erişim hakkındaki haberin kaynağı için bkz: <https://www.dw.com/tr/2-milyar-insan%C4%B1n-temiz-suya-eri%C5%9Fimi-yok/a-47973788>

6. Siyasetçilerin de virüs kaptıkları ya da Üçüncü Dünya ülkelerinin olduğu kadar Birinci Dünya ülkelerinin de salgından önemli derecede etkilendikleri ortadadır. Yine de virüs salgınının deneyimlenmesinde de çeşitli eşitsizliklerin bulunduğu yazı içerisinde yer verilmiştir. Yine buna bir örnek olarak, maddi gücü fazla olanların virüs salgınından etkilenmemek için çeşitli izole mekânlara yerleştikleri bilinmektedir. Haberin kaynağı: <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2020/03/12/super-zenginlerin-korona-virusu-onlemi-ozel-doktorlarla-felaket-siginaklari-na-kaciyorlar/>

Günümüzdeki gelişmelerden ve Frankfurt Okulu-
nun düşüncelerinden hareketle, artık özne ve nesne
arasında diyalektik bir etkileşimin gerçekleştiği yeni
bir yaşam tarzı gitgide elzem hâle gelmektedir. Düa-
lizm hâllerinin kaynağının araçsal rasyonalite teme-
linde yapısal boyut olduğunu ileri sürmekle birlikte,
gündelik yaşam dünyasında da ayrımların fazlasıyla
üretildiğini hatırlamak gerekir. Özne ve nesnenin di-
yalektiğini temel alan bir yaşam hem modernizmin
hem de kapitalizmin kendisini açacak olan köklü bir
değişim gerektirmektedir. Açık bir ifadeyle, insanın
doğadan bir varlık olduğunu yeniden hatırladığı,
onun karşısında kendisini iktidar olarak konum-
landırmadığı, üst sınıfların araçsal rasyonalitesinin
ortadan kalktığı, insanın doğa ile beraber karşılıklı

etkileşimde olduğu bir yaşam kurması ciddiyet ka-
zanmaktadır. Bu dönüşümün nasıl sağlanacağı artık
çıkarcı güdümlerden sosyal bilimciler ve felsefe-
ciler tarafından tartışılması gerekmektedir.

Kaynakça

Adorno, T. W. ve Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diya-
lektiği*. (N. Ülner ve E. Ö. Karadoğan, Çev.). İstanbul: Kabalcı Ya-
yıncılık.

Bacon, F. (2012). *Novum Organum, Tabiatın Yorumu ve İnsan Âle-
mi Hakkında Özlü Sözler*. (S. Önal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Horkheimer, M. (1998). *Akıl Tutulması*. (O. Koçak, Çev.). İstan-
bul: Metis Yayınları.

Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar, Pierre Bourdieu'nün Sosyoloji-
si*. (E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

YAZAR

BERKAY COŞKUN

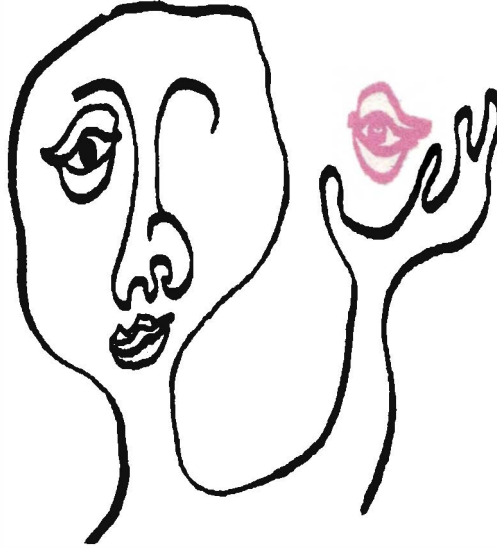
Araştırma alanları sosyolojide öznelci gelenek, Frankfurt Okulu, çağ-
daş felsefe ve toplumsal eşitsizlikler üzerinedir. Psikanaliz, varoluşçu
psikiyatri, "öteki" üzerine araştırmalar, siyaset sosyolojisi, sekülerleşme,
eleştirel söylem analizleri ilgisini çekmektedir. Çeşitli dergilerde yazıları
yayınlanmıştır.

KILIKSIZLIK SENFONİSİ

MERT ALDEMİR

“Büyük dönemler büyük insanlar yaratır. Ama Napolyon ya da Büyük İskender’in tarihteki göz kamaştırıcılığından yoksun, gösterişsiz, kimsenin tanımadığı kahramanlar da vardır... Bugünlerde Prag sokaklarında, büyük yeniçağ tarihinde ne kadar önemli bir yer tutacağından habersiz, etliye sütlüye karışmadan, kendi halinde dolaşıp duran kılıksız bir adama rastlayabilirsiniz. Adını soracak olursanız, tüm alçakgönüllülüğüyle ‘benim adım Şvayk’ diyecektir.” (1)

Yukarıdaki sözler Jaroslav Hašek’in Aslan Asker Şvayk için yazdığı önsözden alındı. İster evrensel olsun, ister toplumsal olsun, hak verirsiniz ki tarih iz bırakanı, sesi gür çıkanı, kapıyı diğerlerinden daha sert çarpanı yazmayı daha çok sever. Bu yüzden tarihin büyük olaylar, büyük zaferler, büyük acılar, büyük yıkımlar ve büyük insanlarla dolu olduğu doğrudur. İnsanların kendi kişisel tarihi de genellikle böyledir; benliğinde veya bilincinde iz bırakan büyük acılar, yaşadığı büyük mutluluklar, büyük

pişmanlıklar ya da büyük olan herhangi bir durum değerlidir. Hem, yeterince önemsiz bir anının kahramanı olmayı kim kabul eder! Herkes, bile isteye, bile isteye olmazsa kendiliğinden, kendine bir resim, bir çerçeve, bir kılık bahşeder; bazen kasıtlı olarak, bazen kazara... İnsan ister istemez hem önemli bir renge ait olduğunu, önemli bir gruba ait olduğunu veya önemli bir bütünün parçası olduğunu, hem de kendisini diğerlerinden ayıran özellikleriyle özgün biri olduğu düşüncesini peşinen kabul eder. Bir yandan herhangi bir yere ait olanlardan sayar kendisini, bir yandan da kendisini diğerlerinden ayıran özgün kişisel özellikleriyle biricik olduğu düşüncesini benimser. Bireye bir resmi oluşturan ana çizgilerin kendisi olduğunu düşündüren de budur, önemli bir resmi tamamlayan herhangi bir ayrıntı olduğuna dair aitlik hissini sağlayan da. İnsan kendi biricikliğini, ancak kendisi gibi olduğunu varsaydığı başkaları aracılığı ile açıklayabilir. Varoluşun temel koşullarından biri, bu çelişkili kabulden geçer.

Bu yüzden kılıksızlık insan benliği açısından korutucu bir kelime, roman kahramanları dahil. Ne dersek diyelim insanların büyük çoğunluğunun bilinçli bir şekilde tercih etmeyeceği bir durum. Fakat özellikle roman sanatında bazen durum tersine işler. Çünkü "roman bilinçdışını Freud'dan, sınıf kavgalarını Marx'tan önce tanımıştır." (2) Haşek'e göre Şvayk, gösterişsiz, kimsenin tanımadığı, kılıksız bir adamdır ve kılıksızlık yalnızca sanatın kabul edebileceği bir durum. Kılıksızlığın baş döndürücü güzelliği ise yalnızca romanın kanıtlayabileceği bir olgu. Benim ilgilendiğim ise tam olarak burada; bir romancı, görece *Don Quijote* kadar büyük bir yapıtın başkahramanını hem bu kadar güçlü hem bu kadar silik bir yapıda oluşturmayı, yeterince silik bir kahramanın yaratıcısı olmayı neden tercih etsin? Gerçi burada 'yeterince silik' tamlamasının pek net bir tanım olmadığını düşünebilirsiniz. Fakat hem Haşek, hem Haşek aracılığı ile Şvayk önemli bir bütünün parçası olma kabulüne kayıtsız kalarak dikkat çekici olmanın faydasızlığını Milan Kundera'dan çok daha erken tanımlamıştır. Kılıksızlık insana dair bir zayıflıksa, ama buna rağmen kılıksızlıkta lirik bir yan varsa, Şvayk'ın rolü büyüktür. Tüm roman boyunca ve hala Şvayk'ın katıksız bir geri zekâlı mı yoksa muhteşem zekaya sahip bir insan mı olduğu hala anlaşılamamıştır. Kendi halinde oluşu ve gösterişten yoksunluğu öylesine güçlü ki, bu ölümsüz gücü kendi güçsüzlüğünden alıyor gibi.

Ölümsüzlük yalnızca savaşa ve sanata aittir. Az çok modern bir toplumda herhangi bir insan söz konusu olduğunda o insanın izleri silinmeye ve unutulmaya mecburdur. Geride kalan insanların bellekleri açısından ölümün gösterişli, sessiz, rastlantı sonucu, acılı ya da kasıtsız gerçekleşmiş olması önemsizdir. Yıllar geçtikçe unutulmak, ya da daha doğru bir ifade ile hatırlanmamak yaşamın ölüme atfettiği önemsiz erdemlerden biridir. Roman tarihi açısından ölümsüzlük, çağımızın gündelik bellek yitiminin aksine tüm açıklığıyla belleklerde yer almak anlamını taşır. Bugün Cervantes'i aradan 400 yıl geçmesine rağmen unutmamışsak yüzyıllar önce, sahneye yalnızca *Don Quijote*'yi göndererek, roman tarihinin önündeki efsanelerle dokunmuş perdeyi olanca çıplaklığı ve komikliğiyle yırttığı içindir. Raskolnikov, Dostoyevski tarafından suçuna cezasını arasın diye gönderildiğinden ölümsüzdür, K ise Kafka tarafından cezasına suç arasın diye gönderildiğinden... Son derece şiirsiz bir dünyanın son derece şiirsel imgesini yaratmak kolay değil! Belleklerde yüzyıllarca yerini korumak, muazzam ölümsüzlüğü garanti altına almak oldukça göz kamaştırıcı görünebilir. Neticede şiirsel bir ci-

İllüstrasyon: Koichi Enomoto

nayet işleyerek Meursault da kendi ölümsüzlüğünü garantiledi. Benim Jaroslav Haşek ve Aslan Asker Şvayk'a şapka çıkarışım, önünde saygıyla eğilişim de bu yüzden: Şvayk, görünürde kayda değer hiçbir şey yapmayarak başardı bunu. Çünkü ne yaparsak yapalım Şvayk, büyük yeniçağ tarihinde ne kadar önemli bir yer tutacağından habersiz, etliye sütlüye karışmadan, kendi halinde dolaşıp duran kılıksız bir adam olarak kalmaya devam edecektir. Fakat romanı bu denli güçlü kılan da bu kendi halindeliğin, bu göz kamaştırıcılıktan yoksunluğun, bu gösterişsizliğin, bu zayıflığın ve bu kılıksızlığın kendisidir: Gücü sağlayan güçsüzlüğün kendisidir.

Kundera bir anısı hakkında şöyle bahseder:

"On üç, on dört yaşındayken, müzik kompozisyonu dersleri alırdım. Bir dahi çocuk olduğum için değil, müzisyen olan babamın edepli nezaketi nedeniyle. Savaş zamanıydı ve arkadaşları Yahudi besteciyle dayanışma içinde olduğunu nasıl dile getireceğini bilemeyen babam, ondan belirli zamanlarda bana ders vermesini istemeyi düşündü. O sıralar Yahudilerin evleri ellerinden alınıyordu, bu nedenle besteci bir yerden ötekine taşınıyor ve taşındığı yerler giderek daha küçülüyordu; besteci sonunda, Terezin toplama kampına gitmeden önce, her odasında birçok insanın üst üste yaşadığı bir yere sığınmıştı. Nereye taşınırsa taşınırsın küçük piyanosunu da yanında gö-

türürdü, kendi işleriyle uğraşan bir yığın yabancıların ortasında armoni ya da çokses alıştırması çalardım piyanoda. Bütün bunlardan geriye besteciye olan hayranlığım ve üç dört görüntü kaldı. Özellikle de şu: dersten sonra beni geçirirken kapının yanında duruyor ve bana şunları söylüyor: Beethoven'da insanı şaşırtacak ölçüde zayıf bölümler vardır. Ama güçlü bölümleri değerlendiren de bu zayıf bölümlerdir. Tıpkı, olmasaydı, üzerinde boy atan güzel ağaçtan zevk alamayacağımız çimenlik gibi. İlginç düşünce. Belleğimde kalmış olması daha da ilginç. (...) Ama bu düşünceden daha değerli başka bir şey var benim için: tüyler ürpertici yolculuğuna çıkmadan kısa bir süre önce, bir çocuğun önünde, bir sanat yapıtının oluşumu sorunu üzerinde yüksek sesle düşünen bir insanın görüntüsü.”(3)

Beethoven'ın eserleri hakkındaki görüşleri konusunda Yahudi besteci ile uzlaşmak Şvayk'ı düşününce zor değil. Çünkü Şvayk'ı bu denli güçlü kılan da bu

kendi halindeliğinin, bu göz kamaştırıcılıktan yoksunluğun, bu gösterişsizliğin ve bu kılıksızlığın kendisidir. Haşek belki günümüz toplumunun onlarca yıl sonra fark ederek hak vereceği bir şeyi çoktan fark etmiştir. Roman tarihi ise Şvayk aracılığıyla, belki geçmişte yitirdiği birçok fırsat, birçok olasılık gibi yitireceği bir şeyle ilk kez tanışmıştır: Gösterişli olmanın faydasızlığı.

Dipnotlar

1. Jaroslav Hašek; Aslan Asker Şvayk, s.27
2. Milan Kundera; Roman Sanatı, s.45
3. Milan Kundera; Saptırılmış Vasiyetler, s.143

Kaynaklar

Jaroslav Hašek; *Aslan Asker Şvayk*, Çev. Celal Üster, Can Yayınları, 2012

Milan Kundera; *Roman Sanatı*, Çev. Aysel Bora, Can Yayınları, 2005

Albert Camus; *Yabancı*, Çev. Vedat Günyol, Can Yayınları, 2006

Milan Kundera; *Saptırılmış Vasiyetler*, Çev. Özdemir İnce, Can Yayınları, 1995

YAZAR

MERT ALDEMİR

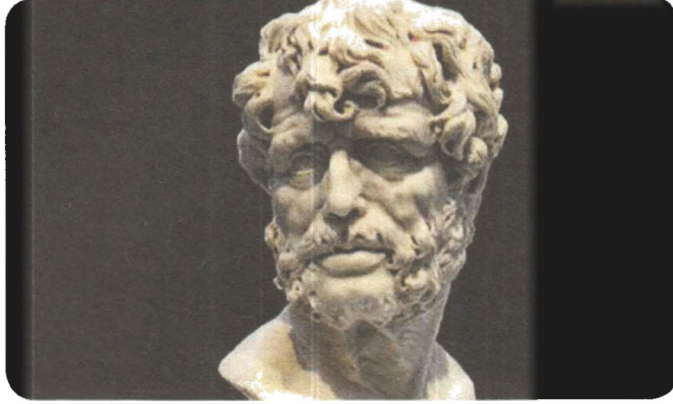
Varoluşçu felsefe ilgisini çekmektedir. Çeşitli edebiyat ve mizah dergilerinde çalışmaları yayımlanmıştır. Başta viyolonsel olmak üzere müzik dinlemeyi, Çek edebiyatını, romanlarda varoluşun özüne inen detaylarla karşılaşmayı ve rastlantıları sever. Vakit buldukça hayal kurmaktan, durumlar üzerine düşünmekten ve yazmak hoşlanır.

“ZİHİNSEL BİR ÖLÜM” VE “KATİP BARTLEBY”: BİR PROBLEM OLARAK KORKU

EZGİ CAN

Ölüm, felsefe tarihi ve diğer birçok alanda insanı ilgilendiren temel meselelerden biridir. Filozoflar, yaşamın en son noktası olan bu fenomeni farklı tarz-
larda incelemişler ve ölümün bir son olup olmadığı konusunda bazıları uzlaşma varsa da çoğu filozof konu üzerinde ayrı düşmüş ve ölümü farklı bakış açılarından ele almışlardır. Bu nedenle ölümün bir son olup olmadığı felsefe tarihinde bir problem ve tartışma alanıdır.

Problem, ölümün kendisinde taşıdığı bir özellik değil, ölüme yaklaşırken duyulan korkuda, tedirginliktir. İnsan, bilinmeze yaklaşırken anlam arayışına girer ve insan bilinmezi açıklamaya çalışırken, ölümün korkulmayacak bir şey olup olmadığını sorar.

Ölümlle olan ilişkinin, yaşam başladığında ortaya çıktığını göz önünde bulundurup Stoa filozoflarından Seneca'ya göre ölümün korkulması gereken bir şey olup olmadığını soracağız. Peki Seneca'ya göre nedir ölüm? Ya bir son ya da bir geçiş. (Seneca, 2018, s.220) Seneca tarafından, bu son ya da geçişe yaklaştığında, kişinin korku duymaması gerektiği sıklıkla dile getirilir. Öyle ki sıklıkla adını andığı Sokrates de

korkmadan ölüme gitmiştir. Önemli olan şey, ölüme hazırlanmak ve ölümden korkmamaktır. Sokrates, *Apologia*'da Atinalılar'a şöyle seslenir: “Çünkü ölüm korkusu, Atinalılar, kişinin gerçekte bilge değilken kendini bilge sanması değil midir?” (Platon, 2014, s.25) Seneca'ya göre korku, ruhu esir alır ve bir kölelik (*servus*) biçimidir. Ölümü tehdit edici bir unsur olarak görmemek ve her durumda sükunu korumak gerekir. Nihayetinde felsefe yapmak, ölmeyi öğrenmektir. Seneca'ya göre, maddi zevkler, şöhrat, zenginlik ve hatta hayatın kendisi, erdemli bir kişi için kayıtsız kalınacak şeylerdir. Yaşam ve ölüm karşısında kayıtsızlık olmazsa, erdeme, özgürlüğe ve mutluluğa varılamaz. En yüksek iyi ise erdemdir. Katip Bartleby ise yaşama da ölüme yaklaştığı aynı kayıtsızlıkla davranmıştır.

Melville'in öyküsünde hayatı boyunca karmaşadan kaçınır anlatıcı –öyle ki karakterlerin duygu durumları bile mekanik olarak işler– fakat anlatıcı her ne kadar kaçmaya çalışsa da öykünün sonunda ölümlle karşılaşmasında tam bir kargaşa içinde bulur kendini.

Öyküde gözümüze çarpan ilk detay, buz gibi bir çalışma ortamı olan büronun bir duvar ile ikiye ayrılıyor olmasıdır: Aydınlık olan tarafta (beyaz duvarda) avukat, karanlık olan yerlerde diğer çalışanlar bulunur. Yaşam belirtisi, bu karanlık alanda ortaya çıkmıyor. Yaşam belirtisinin ortaya çıktığı ilk an: Ofiste birisinin uyuduğu zamandır. Bu karanlığın hüküm sürdüğü yerde bulunan Bartleby, gündelik yaşamda diğer insanların yaptıklarını yapmaz.

Avukat, Bartleby'in yanıtı karşısında her seferinde şaşırır. "Yapmamayı tercih ederim," diye karşılık verdiğinde nasıl şaşırdığını, daha doğrusu dehşete kapıldığını tahmin etmişsinizdir. Bir süre gık çıkarmadan öyle durup allak bullak olmuş zihinsel melekelerini toparlamaya çalıştım. Önce dedim ki kendi kendime, kulaklarım beni yanılttı ya da Bartleby dediğimi hepten yanlış anladı." (Melville, 2000, s. 30) Görüldüğü gibi "Yapmamayı tercih ederim," cümlesi onu diğerlerinden ayıran ve diğerlerini en çok rahatsız edendir. Bunun sebebi, olağan dışılığın verdiği dehşete tanıklık etmeyi reddetmektir. Fakat avukat ve diğer çalışanlar, bunu ne kadar reddetseler de aynı cümleyi kullanmaktan kaçınamayacaklardır.

19. yüzyılın önemli bir diğer yazarı Papini'nin "Zihinsel bir ölüm" adlı öyküsünde Kressler, yaşamın içinde istemenin hüküm sürdüğünü oysa ölüm için istememenin yeteceğini dile getirir. "Yaşamın tümü çabalardan oluşur: Artık hiçbir şey için, hiçbir biçimde çaba harcamazsak, yaşam boşalır, kendiliğinden söner, böylece her şeyi kabul etmekle her şeyi reddetmek denkleşir, birbiriyle kaynaşır, tek bir şey olur. İstemek zordur ama hiç istememek daha zordur." (Papini, 2015, s.42) İşte Bartleby böyle bir reddetme içinde yaşamını sürdürür. Böylesi bir tercih etmeme durumu onu ölüme götürür. Bartleby ve Kressler, ölümü hor görmekle beraber, onda kötü bir yan görmemiştir. Seneca'nın söylediği üzere: Kötü yanı olan bir şeyin var olması için hissedilir olması gerekmektedir. (Seneca, 2018, s. 135)

Kressler, "Zihinsel bir ölüm" adlı öyküde şunları söyler: "Ölür ölmez yaşam, en sevgili oğulcuğu gibi bağrına basacak beni, güneşin aydınlatıp renklendirdiği hiçbir şeyi esirgemeyecek benden. Bugün bile bu sevinçlerin tadını duyumsuyorum. Başkaları için hiçbir şey değilim - yemiyorum, okumuyorum eğlenmiyorum, sevmiyorum, oynamıyorum, kazanmıyorum: Daha şimdiden yarı ölüyüm. Ancak soluk alıyor, deviniyorum." (Papini, 2015, s.42) Burada karakterler arasında paralellik vardır, öyle ki Bartleby adeta Kressler'in sözlerini duymuş ve yaşamamayı tercih ederek ölmüştür. 19. yüzyılda yazılmış olan bu

iki öykünün gösterdiği, iki karakterin de ölümü korkulacak bir şey olarak görmemeleridir. Bir yabancılaşma ve ona karşı bir direniş olan 19. yüzyılda belki de kişinin asıl korktuğu şey, kölece yaşam ve kendine yabancılaşmak olarak görünmektedir. Olağandışılığın ona özgü olduğu 19. yüzyıl aynı zamanda kamusal ve özel alan ayrımının keskinleştiği yerdir. Fakat Bartleby'in yememesi, okumaması ve eğlenmemesi diğerlerinde bir tedirginlik yaratmaktadır. Wall Street, ... numaranın sahibi olan zatın: "Bu Bey onu odasından attı ama adam şimdi bütün binayı dehşete saldı; gündüzleri genellikle merdiven tırabzanlarının üstünde oturuyor, geceleri de girişte uyuyor," demesi, hiç kimse olmayan birinin korkması ve kamusal-özel ayrımının yitmesinden, bu ayrımın iptal oluşundandır. (Melville, 2000, s.65) Numarasız bir yer olan bu boşlukta, kişilerin yalnızca takma isimleri kullanılmaktadır. Ölüm, bu takma isimler ve boşluğu da hükmü altına alacaktır öyle ki yalnızca ondan korkmayan Bartleby'e özgü değildir. *Ahlak Mektupları*'nda Lucilius'a şunları söyler: "Ölümün yanı başımızda olduğunu sandığımız zaman tepinmeye başlıyoruz. Ölüm her yerde, her an hazır olduğu için kimin yakınında değil ki? Biz ölümden değil, ölüm düşüncesinden korkuyoruz. Çünkü ölümden hep aynı derecede uzağız. O halde ölümden korkmak gerekiyorsa hep korkmak gerekir. Çünkü yaşadığımız hangi anımız ölümden arınmıştır?" (Seneca, 2018, s.123) Ölüm, insanı tıpkı bir gölge gibi takip eder ve her an, bir öncekinin ölümü demektir. (Seneca, 2018, s.196) Seneca'nın söz ettiği gibi, Bartleby de Kressler gibi yaşadığı anların ölümden arınmadığının bilincindedir.

Ölüm korkusu, insanı köleleştirmektedir ve bu nedenle, dışarıdan gelen tehditlere karşı kayıtsız kalmak, akla uygun eylemek anlamına gelir. Beden ile ruhun ayrılma günü geldiğinde, kişi ruh dinginliğini korumalıdır. Ruh, bedene hakimdir, vücudu bir arada tutan yönetici ilkedir. Akıl ve irade sahibi insan, korku duymaktan kaçınacağı için özgürdür; çünkü her insanın er geç öleceğini bilir.

Stoacı felsefe, ölüm ve yaşam karşısında kayıtsız kalan insanın erdemli olduğunu söyler. İnsanın ölmesi, *fatum* gereğidir. Ölmeme isteği, ölümün zorunluluğunu ortadan kaldırmayacaktır. Erdemli insan, başına gelen olayların rastgele olduğunu değil, olgunlukla onları bir görev olarak düşünür. Seneca'ya göre, yaşamı bir görev olarak gören bilge, bilgeliğin peşinde olduğu için kendi bedenine de bağlıdır; ama en iyi yanıyla bedeninden uzaklaşıp düşüncelerini yücelere doğru ulaştırır. Yeminli bir asker gibi, yaşadığı süreyi bir askerlik bedeli sayar. Kendi kendisini öylesine koşturmuş ki ne yaşamı sever ne nefret

eder ondan. Daha büyük olanakların var olduğunu bilse de ölümlülerin kaderine boyun eğer. (Seneca, 2018, s.218)

Stoa filozoflarına göre kişi, ancak tercihi ile olacak şeyleri belirlediğinde özgür (*eleutheros*) olur. İsteklerinin kölesi olup, çıkarını o yönde belirleyen insan, asla özgür olamaz. Korku, arzu ve istekleri altında ezilen kişi, köledir. Bu bağlamda her iki karakterin de ölüm karşısında korku duymadan eylediğini ve özgür oldukları söylenebilir.

Sonuç olarak ölümün nelığının sorgulanması, yaşamın da sorgulanmasıdır. Bu bağlamda, yaşarken korku ile yaşayış, aslında bir yaşamayış anlamına gelmektedir. Yaşam gibi, ölüm de kayıtsız kalınması gereken bir şeydir. Bu bağlamda sözü geçen iki öyküde bulunan karakterlerin yaşamı ve ölümü aynı tavırla karşıladıkları söylenebilir.

İnsan, yaşarken korkarak tükettiği ömrünü, ölümün bir hiç olduğunun bilincinde olmadan her geçen gün ölüme yaklaşırken onu unutmaya çalışarak harcar. Ölümün ne zaman geleceğinin değil ancak zorunluluğun bilincinde olmak ve herkesin başına geleceğini, bundan korkmamak gerektiğini bilmek, huzursuzluğu dindirecek olandır.

KAYNAKÇA

MELVILLE. (2000). *Katip Bartleby*, (Yusuf Eradam, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

PAPINI, G. (2015). *Kaçan Ayna*, (Şadan Karadeniz, Çev.), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

PLATON. (2014). *Sokrates'in Savunması*, (Ari Çokona, Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

SENECA, L.A. (2018). *Ahlak Mektupları*, (Türkan Uzel, Çev.), İstanbul: Jaguar Kitap.

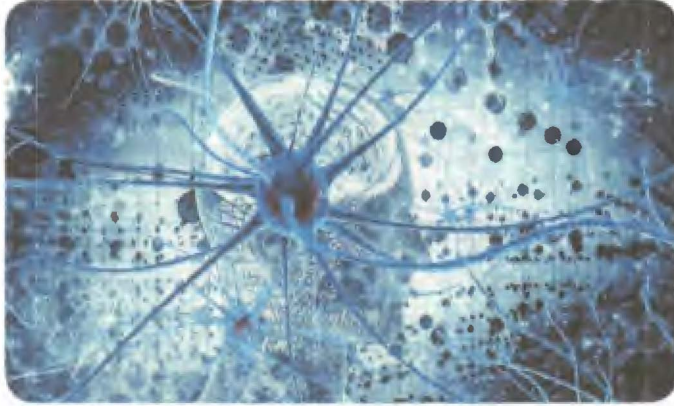
YAZAR

EZGİ CAN

Edebiyat ve felsefe alanlarına ilgisi ortaokul yıllarında başladı. Ankara'da doğdu ve felsefe bölümünde yüksek lisans öğrenimine devam etmekte. Araştırma alanları hermeneutik, fenomenoloji ve etik üzerinedir. Sanal ortamlarda makaleleri yayınlanmış olmakla birlikte gezi yazıları da yazmaktadır.

Zihin felsefesi, Almancasıyla *Philosophie des Geistes* ve İngilizcesiyle *Philosophy of Mind* felsefenin önemli alanlarından birisidir ve sürekli olarak genişlemektedir. Son uygulama alanının yapay zeka olduğu söylenebilir. İnsan zihninin giderek artan sayıda fonksiyonlarını yerine getiren makineler artırılan hafızalarıyla geniş bilgiyi depolamakla kalmamakta, bilginin değişik öbekleri arasında –henüz az gelişmiş düzeyde bile olsa– bağlantı kurabilmektedirler. Farklı bilgi gruplarını birleştirerek tablo oluşturmak insan zihninin ancak eğitimle geliştirilebilen önemli özelliklerinden birisidir. Mesela bir insan grubunun tüketim alışkanlıklarının zamana (yaşa ve mevsimlere), cinsiyete ve kökene göre değişiminin analizi örnek olarak verilebilir. Burada makineye ilgili bilginin yüklenmesinin yanı sıra, bunlar arasında nasıl bağlantı kurabileceği, nasıl sınıflandırma yapabileceğinin de öğretilmesi gerekir. Başka bir deyişle nasıl öğreneceğinin öğretilmesi ve bu amaçla programlanması gerekir. Bu ise insanın kendi

beyninin nasıl çalıştığını artan oranda tanınması ve bunu yine artan oranda makineye yaptırabilmesi gereklidir. Burada disiplinler arası bilgi ve bunların bileşimi gereklidir: programlama, mantık, sosyoloji, biyoloji, yeni zihin felsefesi ve diğerleri. Beynin bir organ olarak evrenin en karmaşık makinesi olarak tanımlanması ve geçtiğimiz yüzyılda gerçekleşen büyük ilerlemelere karşın nasıl çalıştığının halen tam olarak bilinmemesi, belirleyicilik konusunda ortaya konulan çok sayıda teoremin geçerliliğinin sınırlı kalması, beyin ve fonksiyonları konusunda halen yolun başlarında olduğu saptamasına haklılık kazandırır.

Bu yazının amacı yeni zihin felsefesinin önemli bileşenlerinden olan “aktif çevre” anlayışının açıklanması ve örneklendirilmesidir.

Aktif Çevre ya da Genişlemiş Zihin

Klasik zihin felsefesinde akıl beyindedir ve bazen ruh olarak da adlandırılan akıl, bedenden ayrı olarak

varolabilir. Bu bağlamda zihin-beden ikileminden söz edilir. Bu teorinin klasik anlatımı şöyledir: zihin duyu organları aracılığıyla dış dünyadan bilgi alır, bunları değerlendirir, gerekli eyleme karar verir ve bedene gerekli işareti verir. Sandviç ya da girdi-çıkı modeli olarak adlandırılan bu süreç sadece beyinde gerçekleşir.

Klasik zihin felsefesinde çevrenin hatırlama süreci üzerinde etkisi vardır ve bu etki uyarıcı olarak tanımlanabilir. Bir kişi yolda giderken bir fırın veya satıcının vitrininde ekmek görünce eşinin kendisinden ekmek almasını istediğini hatırlayabilir. Burada dış dünyadaki bir nesne (ekmek) zihnin bir fonksiyonunu (hatırlama) yerine getirmesi için uyarıcı olmuştur.

Geçtiğimiz yüzyılın 1980'li yıllarında Clark-Chalmers tarafından savunulan genişlemiş zihin teorisine göre ise, çevre zihnin işlevlerinin parçasıdır ya da onların oluşmasına katılır. Bu konudaki klasik örnek şöyledir: Adam bir sergiye gidecektir ama adresi unutmuştur, hatırlamaya çalışır. Adresi hatırlayamayınca bunu not defterine yazdığını hatırlar ve oraya bakar. Bu durumda not defteri hatırlama işlevinin yerine geçer. Kişinin adresi hatırlamasıyla not defterine bakıp öğrenmesi arasında özünde fark yoktur; ikisinde de amaca ulaşılmış, adres bulunmuştur. Zihnin ve bedenin dışındaki bir nesne zihnin bir işlevinin oluşmasına katkı yapmıştır ya da oluşma sürecine katılmıştır.

Aynı örneğin daha karmaşık iki çeşidi daha vardır. Birincisinde kişi hatırlayamadığı adresi yanındaki arkadaşından öğrenebilir. Prensip ilk örnektekiyle aynıdır; farklı olan, zihnin dışında akıl faaliyetine katkıda bulunan nesnenin canlı olmasıdır. İkinci çeşitte ise arkadaşı da adresi hatırlamayabilir; ama defterine bakması gerektiğini söyleyebilir. Bu durumda kişinin hatırlama işlemi kendi dışındaki canlı ve cansız iki nesne tarafından şekillendirilmiştir.

Zihin ve Beden

Klasik zihin felsefesinde zihin bedenden ayrı olarak düşünülürdü. Beden, zihnin istediklerini yerine getiren araçtı, işleyişine katılması düşünülemezdi. Yeni zihin felsefesinde ise beden, zihnin fonksiyonlarını yerine getirmesine katılır, bazı durumlarda onları şekillendirir. Örnek olarak Londra taksi şoförleri verilir; adres söylendiği zaman kentin haritası zihninde belirir ve hedefe ulaşacak en kısa yolu bulur. Onun kafası bir piyanistin kafasından farklıdır ve aralarındaki farkın oluşumunda bedenin faaliyeti önemlidir. Yapılan iş, hafızayı ve genel

olarak zihnin çalışma tarzını da etkilemektedir.

Bu konuda daha açıklayıcı örnek arkeolojide bulunur. İnsanların ataları yıllarca ağaçlarda yaşadılar ve yere inmeye zorunda kaldıklarından bir süre sonra dört değil iki ayakları üzerinde durmaya başladılar, el ayrı organ olarak gelişti. (Bu sürecin aşamaları üzerinde durulmayacaktır.)

Bedenin dört değil iki ayakla hareket etmesi, gövdenin dik durması insan zihnini olağanüstü geliştirir ve uygarlığı yeni aşamalara götürür. İki ayak üzerinde duran insanın atası daha uzağı, dolayısıyla da çevresini daha iyi görür; bilgisi genişler ve bu da zihnin işleyişini etkiler. İki ayak üzerinde daha uzağa gidebilir ve ellerinde yük taşıyabilir, dolayısıyla yeni alanlara açılma daha hızlı gerçekleşir.

İki ayaklı olmanın en önemli sonucu ellerle gelişmiş aletlerin yapılmaya başlanmasıdır. Ağaçta yaşarken de basit bazı aletler yapılıyor olmakla birlikte, yerde bu süreç büyük hız kazanır. Sosyal zihin gelişir; mesela taşın yontulabilmesi için birisinin tutması önemlidir ve bu da giderek gelişecek işbölümü demektir. Bedenin durumu, yere yakın (dört ayaklı) ya da dik (iki ayaklı) hareket edilmesi zihnin çalışmasına, bilgi düzeyine, toplumsal örgütlenmeye büyük hız kazandırır.

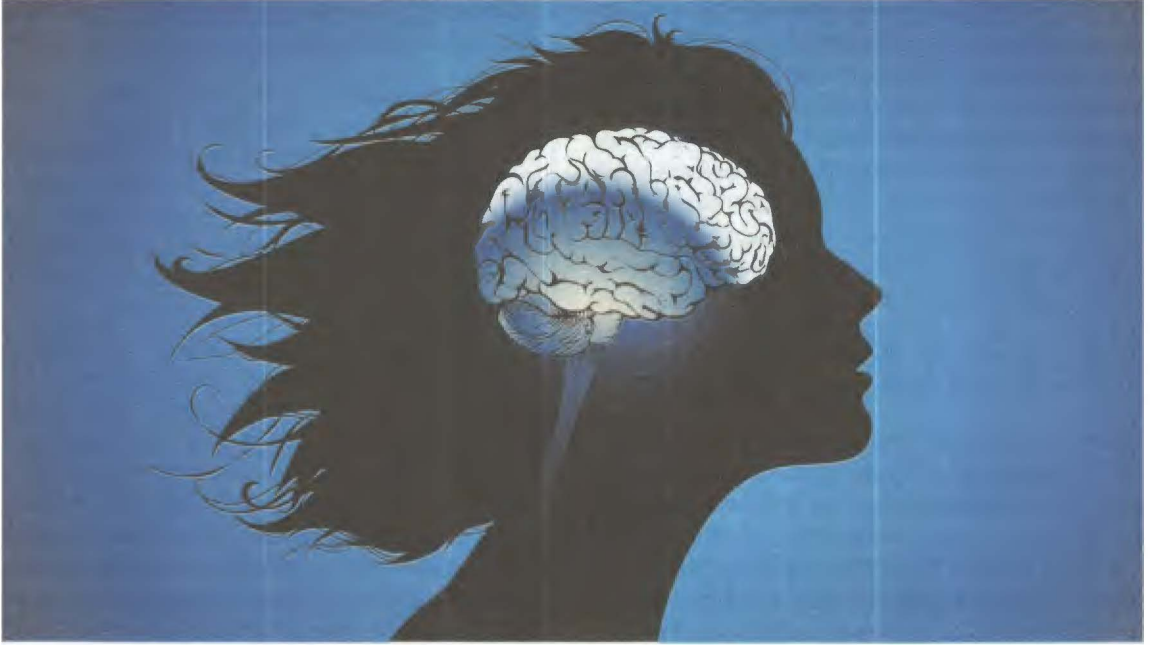
Beden ile zihin ilişkisinde sporcular örneği önemlidir ve yeni zihin felsefesinin önemli uygulama alanlarından birisi de spordur.

Düşünen Beden

Düşünen beden kavramı on parmak daktilo yazmaktan piyano çalmaya ve profesyonel sporun değişik çeşitlerine kadar kullanılabilir.

On parmak daktilo yazan metni okumayı ve yazmayı aynı anda yapar, okurken parmaklarının hangi tuşlara bastığına bakmaz; beden ne yapacağını bilmektedir. Aynı durum piyano için de geçerlidir, piyanist parmaklarının hareketine bakmaz; uzun alıştırmalardan sonra beden (eller) gerektiği gibi hareket eder.

Zihin ile beden arasında sürekli ilişki, zihnin devreden çıkması ve hareketin beden tarafından yürütülmesi profesyonel sporda daha açık olarak görülebilir. Bedenin hareketleriyle eskiden beri öğrenilenlerin hatırlanması arasında akışkan bir süreç vardır. Düşünme zamanı yoktur, beden ne yapacağını bilir. Sporcu hangi hareketi nasıl yapacağını düşünürse, yanlış yapar. Benzer durum piyano çalmada, on parmak daktilo yazmakta

da geçerlidir; düşünürseniz yanlış yaparsınız. Sporcunun formsuzluğu bedenine ne yapacağını hatırlamamasıyla, bedenle zihin arasındaki akışkan ilişkinin bozulmasıyla ortaya çıkar.

Benzer durum iyi şoförlerde de görülür. Trafikte her zaman beklenmedik durumla karşılaşılabilir ve iyi şoför düşünmeden doğru tepki gösterir. Hangi durumda nasıl davranılması gerektiği bedene yerleşmiştir, önce doğru tepkiyi gösterir ve belki sonra düşünür. Önceden ne yapacağını düşünürse tepki göstermek için geç kalmış olacaktır. Yaşanılan yeni tecrübe daha sonra hafızaya yerleşecektir.

Burada Sutton ile McIlwain'in özellikle atletizmdeki iyi sporcularda hareketli beden ile zihin arasındaki ilişkiye yönelik araştırmalarına değinilmesi gerekir. Atletizmin ve diğer spor dallarının zihin felsefesinin önemli araştırma alanları arasında olabileceği daha önce düşünülemezdi. Bu konudaki önemli sorular şöyledir: bir atlet yarışma sırasında nasıl karar verir? Hareket konusunda değişik ihtimallerden hangisini ve nasıl seçer? Önceki bilgisiyle şimdiki eylemi arasındaki bağ nasıldır?

Araştırmacılar burada iki çeşit bilgi ayırırlar: teorik ya da hafızada depolanmış bilgi ve eylem bilgisi. Sporcunun yarış sırasındaki eylem bilgisi "böyle olursa - şöyle yapılır" temeline dayanır. Yarış sırasında ortaya çıkabilecek ihtimaller fazla olduğu için her birine uygun antreman yapılır. Yarışta ortaya çıkan ihtimale uygun olarak atlet bedenini (tempo) düzenler, bunu yarış sırasında birkaç

kere değiştirmek zorunda kalabilir. Bunu yaparken düşünmez, zihin devre dışıdır, beden o ihtimale karşı öğrendiğini yapar. Önceki bilgiyle beden arasında bilinçli olmayan bir akış söz konusudur. Beden değişik ihtimallere verilecek tepki konusunda otomatikleşmiştir ve bu otomasyonun iyi işlememesi başarısızlık nedenidir. Başka bir deyişle sporcunun formsuzluğu, zihniyle bedeni arasında kurulan ilişkinin iyi çalışmaması anlamına gelir.

Atletler sadece birey olarak değil, 4x100 yarışlarında olduğu gibi takım halinde de yarışır ve burada kolektif akıl kavramı ortaya çıkar.

Bu bölümü bitirirken 19. yüzyıl sonlarında "akıllı beden" fikrini ilk kez ortaya atan Nietzsche'nin anılması gerekir. Bu kavramın anlaşılması ve örneklenmesi yıllar sonra gerçekleşmiştir.

"Bedeninde senin, seçkin bilgeliğinden daha çok akıl vardır." (Nietzsche, 35)

Kolektif Akıl

Kolektif akıl veya grup akli konusunda önemli bir itiraz vardır: Beyin bireyseldir, kolektif beyin yoktur; bu durumda özellikle küçük gruplar için kullanılan kolektif akıl doğru bir belirleme olamaz.

Sosyolojide kolektif kimlik kavramı uzun zamandır kullanılmasına rağmen zihin felsefesinde benzer durum yoktur ve bunun başlıca nedeni de aklın kişiye özel düşünülmesidir. Birlikte şu veya bu işi yapan insanlar en azından bu konuda ortak

düşünürler. Kolektif kimlik zamana, yere ve gruba göre değişir ve geçicidir. İnsanların kolektif kimliğinin yanı sıra kendi kimlikleri de bulunduğu gibi kolektif kimlik tek de değildir; bir kolektif kimlikten diğerine geçilebilir. Mesela müzik ve koreografi çerçevesinde bir dans grubundaki arkadaşlarıyla saatlerce prova yapan bir kişi, buradan ayrıldıktan sonra uzun zamandır tanıştığı başka arkadaşlarıyla bir şeyler içip konuşmaya gidebilir. Buradan eve, ailesinin yanına gider ve başka bir kolektif kimliğe girer.

Kolektif kimliği üç örnekte; dans grubu, gemi yönetimi ve futbol takımında kısaca inceleyelim.

Dans grubunun performansı grup üyelerini aşan bir kolektiviteye sahiptir. Dansçılar birbirlerinin yanı sıra müzik, koreograf ve ışıkçıyla, alkışlayan ya da sessiz duran izleyiciyle sürekli iletişim içindedir. Gerekli hareketleri yaparken birbirlerini izlerler ve gerektiğinde haberleşirler. Sözlü iletişim mümkün olmadığı için yerini belirli işaretler ya da beden dili alır. Dans grubunun hiçbir bireyi gösteri sırasında düşünmez, yapar. Burada dansçılarla sınırlı olmayan, kayıt aletleri ve müzik gibi cansız çevrenin de desteğini alan sosyal akıl vardır.

Hutchins'in bir savaş gemisine binerek grup çalışmasını izlediği örnekteki sosyal akıl, dans grubu örneğinden farklıdır. Gemiye yönetenler telsizle merkezden gelen talimatlar, radar, makinelerle ilgili göstergeler, hava durumu ve diğer personelle; başka deyişle uzaktaki ve yakındaki canlı ve cansız çevreyle sürekli ilişki içinde işbölümü ya da sosyal akıl çerçevesinde hareket ederler. Süre uzun olduğu için sosyal akıl bölünür, bir kesim dinlenirken diğeri gemiyi yönetir. Sosyal aklın özneleri periyodik olarak değişir. Gemi yönetimi örneğinde kişiler arasındaki iletişim de farklıdır, dans grubunun aksine konuşma mümkündür. Ek olarak buradaki sosyal akılda bir öznenin hatasını diğeri düzeltebilir.

Futbol takımında yukarıdaki iki örnekten farklı olarak takım ruhunun yanı sıra bireysel yetenekler daha açıktır. Oyuncu hem takımın parçasıdır ve hem de bireydir. Grubun sosyal aklı içinde olmak, yerinin doldurulmasının zor olduğu birey özelliğini dışlamaz.

Dans grubunda, gemi yönetiminde ve futbol takımı örneklerinde grup çalışmasında şekillenen sosyal aklın rakibi yoktur. Gerçekte ise insanlar sadece birlikte değil, birbirlerine karşı da oynarlar. Futbol takımı ve savaş gemisi rakip yoksa kendi başına anlamsızdır. Bunlar antreman yaptıklarında ya da devriye geldiklerinde muhtemel rakibi dikkate

alarak hareket ederler. Bu örneklerde sosyal akıl ancak rakibi varsa anlam kazanır.

Rakip Sosyal Akıl

Rakip sosyal akıl(lar) için en iyi örnek savaşan iki ordu olmakla birlikte, burada hiyerarşik düzen içinde farklı rakip sosyal akıllar çok fazladır ve incelenmeleri zordur. Bunun yerine rakip iki küçük grup (futbol takımları) daha uygundur. Burada "kolektif özne" kavramının açıklanması gerekir. Bu konuda iyi bir örnek hatırlama gruplarıdır. Geçmişte önemli bir olayı birlikte yaşamış bir grup insan aradan zaman geçince farklı olarak hatırlarlar. Mesela Auschwitz toplama kampından kurtulmuş insanlarda bu özellik görülmüştür. Hafıza aradan geçen zamanda yaşananları da katarak hatırlamaktadır. Hatırlama grubundaki insanlar sürekli hatırlayarak ve birbirlerinin hatırlamalarını düzelterek geçmişi yeniden oluştururlar. Sonuçta hepsi o olayı aynı hatırlar; grup bu konuda tek özne gibidir. 11 kişiden oluşan (yedeklerle daha fazla) futbol takımı da rakibe karşı uygulanacak taktik konusunda kolektif öznedir. Antrenörleri tarafından öğretilen taktiği ortak hatırlarlar.

İki futbol takımı, sahadaki 22 kişi, iç çelişkisi olan tek grup gibi düşünülerek değerlendirilebilir. Herhangi bir futbolcunun somut bir anda ne yapacağı sadece takım arkadaşlarının konumuna değil, rakip takım futbolcularına da bağlıdır. Rakibe karşı uygulanacak taktik genel bilgidir; ancak maç sırasında herhangi bir anda beklenmedik bir durum ortaya çıkabilir ve bu da taktikte öngörülmemiş olabilir. Rakip sosyal akıl oyuncuların inisiyatif kullanmasını ve yaratıcı olmalarını zorlar. Genel planı herkes uygulayabilirken yaratıcı müdahalede esas olan kişisel yetenektir. Oyuncu beklenmedik durumda ne yapacağını düşünmez, düşünürse geç kalır ya da yanlış yapar. Bir takımın kolektif öznesi, diğerinin rakibi olarak oyuncuların pozisyonunu, beklenmedik durumu, ne yapılması gerektiğini, hafızasında öğrendikleri ve yaptığı antremanlardan kazandığı ustalıklarla birlikte değerlendirir ve gerekli gördüğünü yapar. Burada davranışı düşünce sonucu zihnini bedeni harekete geçirmesi olarak değil, zihin-beden ikilisinin birlikte eylemi olarak anlamak gerekir.

Burada sosyal aklın işleyişini bozan faktörler de dikkate alınmalıdır. Mesela çevre (seyirci ve tezahürat) her iki takım için de aynı değildir; birisinin motivasyonunu yükseltirken diğerinkini geriletebilir. Sosyal aklın işleyişi aynı takım içindeki

sorunlar nedeniyle de bozulabilir; bazı oyuncuların siyah bir futbolcuya pas vermemesi gibi...

Oyun içinde oyuncular arasında sözlü iletişim zor olduğu için beden diliyle anlaşmak önemlidir. Konuyla ilgili teori geliştirmiş olan Sutton ve Williamson burada incelemeyi eksik bırakırlar. İki takımın taktikleri birbirine karşıdır, rakiptir. Buna karşın aynı rekabet oyun içinde anlaşmanın aracı olarak beden dili konusunda düşünülmez. Rakiplerin beden dili de farklı olmak zorundadır; çünkü taktığın aksine beden dili açıktır ve bir tarafın ne yapacağını rakip de anlar. Bu nedenle beden dili, önceden anlaşılmış belirli işaretlerin anlamları temelinde birbirinden farklı olmak zorundadır.

İki rakip takımdaki sosyal akılların birbiriyle ilişkili olarak nasıl işlediği, tek takımdaki sosyal akıl genelleştirilerek değerlendirilemez. Beklenmedik durumlarda yaratıcı tepki gösteren farklı yetenekler, iki takımı farklı etkileyen çevre (seyirci) faktörü ve aynı takım içindeki sosyal akıllı bozan (daraltan) çelişkiler dikkate alınmalıdır.

Sonuç

Modern zihin felsefesinin ana fikri zihnin değişik fonksiyonların beyinle sınırlı olmadığıdır. Burada

belirleyici olan bedenin ve çevrenin hatırlamak gibi zihnin belirli bir fonksiyonunu etkilemesi değil, bu fonksiyonu oluşturan bileşenlerden birisi olmasıdır. Kişinin bir adresi hatırlamasıyla defterine bakarak ya da yanındakine sorarak öğrenmesi aynıdır. Burada canlı ve cansız çevreyle sürekli etkileşim içinde düşünür. "Genişlemiş zihin" modern zihin felsefesinin temel kavramıdır. Bedenin zihin ve eylemdeki önemli rolünü belirten "düşünen beden" bir başka önemli kavramdır. Bunların somut örneklerle nasıl uygulandığı dans grubu, atletizm, gemi yönetimi, futbol takımı ve futbol karşılaşması örnekleriyle açıklanabilir.

Kaynaklar

Clark, Andy, David J. Chalmer (2010): "Der erweiterte Geist". In: Metzinger, Thomas (Ed.): Grunkurs Philosophie des Geistes B3, 501-517.

Hutshins, Edwin (1995): Kognition in the Wild.

Nietzsche, Friedrich (2004): Zerdüşt Böyle Diyordu, Varlık Yayınları.

Sutton, John, Kellie Williamson (2014): "Embodied Collaboration in Small Groups". https://www.researchgate.net/publication/259604931_Embodied_Collaboration_in_Small_Groups.

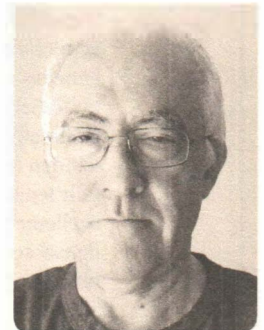
Sutton, John, Doris J.F.McIlwain (2015): "Breadth and deapth of knowledge in expert versus novice athletes". <https://hplpapers.org/archive/SUTBAD.pdf>

YAZAR

ENGİN ERKİNER

Yıllardan beri reel sosyalizmden kapitalizme dönüş konusunda çalışmaktadır. Yeni beyin felsefesi ve uygulamaları diğer ilgi alanıdır. Yirmi kitabının yanı sıra değişik dergilerde ve internet ortamında çok sayıda yazısı yayınlanmıştır. Edebiyat alanında eskiden olduğu gibi yapıt vermeyi de amaçlamaktadır ama gerekli adımları bir türlü atamadığı düşüncesindedir. Yazmak ve üç dilde okumak en sevdiği uğraşlardır.

*Bir yerde yaşıyorken
eskiden yaşadığın
başka bir yerde
olmanın hayalini
kurma. Orada
yaşadığın zevkleri,
güzellikleri düşünme.
Nerede yaşıyorsan
oranın güzelliklerine
bak, orada nasıl
yaşanır onu anlamaya
bak.*

●
Epiktetos

İktidar sahiplerinin hayalleri konusunda en iğrenç örnek: David Geffen, film yapımcısı olan. Biri bana göstermişti -sanırım bir Facebook sayfasıydı- Atlantik'te devasa yatında, karantinada olduğunu gösteren bir paylaşım yapmış; yüzüyor, hayatın tadını çıkarıyor. Bunu birkaç ay yapabilir ama sonra bu iş biter. Bunların, şu anki tecrit edilmiş hâlde hayatta kalmayı başaracağına inanmıyorum. Çünkü, tekrar söylüyorum, onların hayatta kalması için yüzbinlerce, milyonlarca insanın çalışıyor olması, hayatlarını riske atmaları gerekli. Şimdi, dikkatini Trump'ın başka bir kritik noktasına çekmek istiyorum. Biliyorsun, Trump diyor ki "Sürekli bir biçimde karantinada olamayız, bir noktada işlerin yürümeye başlaması gerek." Trump, seçkinlerin, profesörlerin vs. karantinada olabildiğini ama sıradan insanların evde kalamadığını söylediğinde bir anlamda haklı. Ama sorun şu ki, bu sıradan insanların hayatları şu anda koruma olmaksızın böyle bir tehlike altındaysa nedeni Trump'ın ekonomi politikası. Biliyorsun, epidemiklerle savaşmak için kurulan bir komiteyi ortadan kaldırdı, sağlık hizmetlerini kısıtladı, vesaire. İşte, bu Trump'ın iğrenç stratejisi: (Öncesinde) sıradan insanları oldukça tehlikeli bir duruma itmişken, şimdi ise kendisini sıradan insanların kurtarıcısı olarak gösteriyor. Bunun ne anlama geldiğini anlıyorsun değil mi? Kendi politikasının sonucunda, milyonlarca sıradan insanın böyle çaresiz bir durumda olduğunun gayet farkında. Öyle bir durum ki, insanlar kendilerine "Eğer çıkıp çalışmazsam aç kalacağım. Evde kalıp ailemi aç bırakmaktansa yüzde 3-5 ölüm riskini göze alırım" diyor. Olayın korkunç yanı tam da bu.. —Slavoj Zizek, 31 Mart 2020, DiEM25 - Kaynak: medyascope.tv

SÖZLÜK

POZİTİVİZMİN ELEŞTİRİSİ: Bilimin yalnızca deneyim yoluyla doğrudan gözlemlenebilir varlıkları konu alabileceğini iddia eden, bilimin görevinin fenomenler arasındaki ilişkileri ifade eden genel yasa ya da teoriler oluşturmak olduğunu öne süren pozitivist akımı ve terimi, sosyoloji alanına, Fransız düşünürü Auguste Comte tarafından sokulmuştur. Buna göre, sosyolojide Comte tarafından ifade edilmiş olan pozitivism, sosyolojinin, tıpkı fizik gibi olması gerektiğini, ölçüm ve nicelemeyi ön plana çıkardığında, fizik ölçüsünde bilimsel olabileceğini, bunun için de, insani yönelim ve motifleri bir tarafa bırakarak, yapısal açıklamalara yönelmesi gerektiğini iddia eder. İşte bu iddialarla ortaya çıkan pozitivism, hem bilim felsefesi ve hem de sosyoloji içinde şiddetle eleştirilmiştir. Bu eleştiriler kabaca üç başlık altında toplanabilir. Bunlardan birincisi, bilim felsefesi içinden realist tavrın ifadesi olan itirazdır. Buna göre, realistler, pozitivistin yalnızca gözlemlenebilir fenomenlerin analiz edilebileceği ve bilimsel açıklamanın, fenomenlerin genel düzenliliklerin özelleme ya da örnekleri olduğunu göstermekten oluştuğu konusundaki ısrarına karşı çıkarken, nedensel açıklamanın, fenomenlerin gerisindeki, onları birbirine bağlamakla birlikte, gözlemlenebilir olmayan mekanizmaları ortaya çıkarması gerektiğini savunur.

Kaynak: Felsefe Sözlüğü, Ahmet Cevizci

**Makinelerle ve
gerçeklerle dolu
yaşamlarını küçük
mutluluklarla,
inceliklerle
güzelleştirmeye
çalışıyor. Bunlar
olmazsa çocuk
yürekleri kuruyacak,
insanlık yaşarken
ölecek.**

Charles Dickens
Zor Zamanlar

Varoluşunuzu
Sorguladınız mı?

